

श्रीमद्विद्वद्भरभट्टोत्पलाचार्यप्रणयः

आर्यासप्ततिः ।

श्रीमद्विद्वद्भरभट्टोत्पलाचार्यप्रणयः

वडैयनालयाशासतसश्रीमत्पण्डित रघुवरदत्तबन्धु

सुसुन्दरामशर्मविरचितयाऽऽशुश्रीभ

टीकयोपेता ।

मूल्य ५ आणना ।

आर्यासप्ततिः ।

(प्रश्नग्रन्थः ।

श्रीभट्टोत्पलाऽऽचार्य्यप्रणीता

गङ्गाबालदेशस्वढांगूपण्डलान्तर्गतपण्डग्रापनिवाति
वडेयबालचंशावतंसश्रीमत्पण्डितरघुवरदत्त-
शर्मात्मजमुकुन्दरामरचितया ऽऽशु-
बोधार्य्या टीकयोपेता ।

सा च,

मुम्बय्यां

पाण्डुरङ्ग जावजी श्रेष्ठिना

स्त्रीये निर्णयसागरान्यमुद्रणालये संमुद्र

भूमिका ।

अयि सहृदयाः तत्तदनेकविपयरत्नप्रकरप्रकीर्णो ज्योतिःशास्त्रपारावारो दुर्विगाहः सहसात्पधियाम्, तत्तलस्पर्शिनिर्भृग्वादिभिर्महर्षिभिः सर्वसाधारणसौकर्यायोद्धृत्योद्धृत्य विपयरत्नानि संहितासूपन्यस्तानि यद्यपि तथापि कालनदीप्रवाहेण दुर्निवारेण विप्लवानीतस्ततः सङ्कीर्णानि विलीनानीव दौर्भाग्यात् इत्यवलोक्य गुरुजनचरणपरिचर्यालव्यप्रसादैर्विरलैर्भायुकैर्जातफमहगणितशकुनकर्मविपाकप्रभशास्त्राणि पुनः समालितानि तेष्वियमार्यासप्ततिः प्रभ्रमन्थकालनिर्णयशैलीश्रीभट्टोत्पलविरचिता प्रभ्रजिज्ञासूनामतीवोपयुक्तेति मत्वा श्रीपण्डितमुकुन्दरामशर्मणाऽनेकप्रमाणपोषितयाऽऽशुभोधया टीकयाऽलङ्कृता मयापि समालोचिता यथामति संशोधिता चाऽवश्यं सहृदयहृदयाहादिनी लव्यप्रचारा च भविष्यतीत्याशास्तेऽयं जनः ।

सदानन्दशर्मा काव्यतीर्थोपाधिकः

तिमलीग्रामनिवासी रघुनाथकीर्ति-

महाविद्यालयस्य प्रधानाध्यापकः ।

श्रीगणेशाय नमः ॥

श्री पं० भट्टोत्पलाचार्य्यप्रणीता

आर्यासप्ततिः ।

मुकुन्दरामकृताऽऽशुबोधटीकासहिता ।

रविशशिकुजबुधगुरुसित, रविजगणेशान्प्रणम्य भक्त्यादौ ।
वक्ष्येऽहं स्पष्टतरं, प्रश्नज्ञानं हिताय दैवविदाम् ॥ १ ॥

श्रीसूर्यादीन् खेचरानीश्वरान् च, शम्भुं विष्णुं मां च तातं प्रणम्य ।

आर्याद्यायाः सप्ततेर्षाशुबोधां, टीकां कुर्वे प्रीतये हौरिकाणाम् ॥ १ ॥

तत्रार्दा ग्रन्थकर्ता ग्रन्थस्य निर्विप्रपरिस्समाप्त्यर्थं समाप्तेऽपि ग्रन्थे तत्रप्रचयगमनार्थं
शिष्टाचारपालनेन शिष्यशिक्षार्थं चाशीर्नमस्कारलक्षणं मन्त्रमाचरति स्म । रवि-
शशीति । अहं भट्टोत्पलः आदौ ग्रन्थारम्भे रविशशिकुजबुधगुरुसितरविजगणेशान्
भक्त्या प्रणम्य रविः सूर्यः शशी चन्द्रमाः कुजो भौमः बुधः प्रसिद्धः गुरुर्वृहस्पतिः
सितः शुक्रः रविजः शनिः गणेशः प्रसिद्धः—तान् नमस्कृत्य दैवविदां दैवं भाग्यं
विदन्ति जानन्ति ते दैवविदः । “दैवं दिष्टं भागधेयं भाग्यं स्त्री नियतिर्विधि”रित्यमरः ।
तेषां हिताय पथ्याय स्पष्टतरं अतिशयेन स्पष्टमिति स्पष्टतरं प्रश्नज्ञानं प्रश्नशास्त्रस्य
विज्ञानं वक्ष्ये कथयिष्यामीति ।

अधुना प्रहाणां दशभेदादिज्ञानेन प्रश्नशास्त्रविदो धाक्प्रशंसाभाह ।

दशभेदं ग्रहगणितं, जातकमवलोक्य निरवशेषम् ।

यः कथयति शुभमशुभं, तस्य न सिद्ध्या भवेद्द्वारणी ॥ २ ॥

दशभेदमिति । दशभेदं प्रहाणां दीप्तावस्थादिदशभेदमिदं तूर्कं च जातकपारि-
जाते “धीमः समुदितः स्वस्थः शान्तः शक्तः प्रपीडितः । वीनः खलस्तु विकलो भीतो-
ऽवस्था दश क्रमात् ॥ १ ॥ श्लोचत्रिकोणोपगतः प्रवीणः स्वस्थः स्वगेहे मुदितः मुहूर्त्ने ।
शान्तस्तु सौम्यग्रहवर्गयातः शक्तोऽतिशुद्धः स्फुटरदिग्जातैः ॥ २ ॥ प्रहाभिभूतस्त्वति-
पीडितः स्यादरातिरादयंशगतोऽतिवीनः । खलस्तु पापग्रहवर्गयोगाक्षीचेऽतिभीतो विक-
लोऽस्तयातः ॥३॥” इत्यादि । दशभेदं बुद्ध्या तथा ग्रहगणितं प्रहाणां प्रह्लाखीरार्यादिपक्षे-
भ्यो ग्रहस्पष्टानयनगणितं च ज्ञात्वा निरवशेषं अवशेषरहितं समस्तमित्यर्थः । जातकं

जातकसम्बन्धि शालं अवलोक्य दृष्ट्वा य प्रभ्रशास्त्रज्ञः शुभं शुभफलं अशुभं अशुभफलं
च कथयति निगदति तस्य प्रभ्रशास्त्रज्ञस्य वाणी वाक् मिथ्या मृषा न भवेत् न स्वादिति ।

इदानीं तु गणकप्रवृत्तव्यं वृत्तद्वयेनाह ।

रम्यतरे भूभागे, सम्पूज्य प्रहगणं सनक्षत्रम् ।
पश्चात्प्रभ्रविधानं, कुर्याद्येनामुयात्सिद्धिम् ॥ ३ ॥
प्रष्टा मणिकनकयुतैः, फलकुसुमै राशिचक्रमभ्यर्च्य ।
पृच्छेद्यामिलपितं, भक्त्या विनयान्वितः प्रभ्रम् ॥ ४ ॥

रम्यतर इति । प्रष्टा मणिकनकयुतैरिति च । रम्यतरे अतिसयेन रम्यं सुन्दर-
मिति रम्यतरे तस्मिन् । भूभागे भुव पृथिव्या भाग एवदेश तस्मिन् सनक्षत्र नक्षत्र-
रथिन्यादिभि सहित प्रहगण प्रहाणा गण समूहः त सम्पूज्य सम्यक्प्रकारेण पूजयित्वा
तत पश्चात् प्रभ्रविधान प्रभ्रस्य विधान विचार कुर्यात् येन निमित्तेन सिद्धि आमुयात्
लभेत । दैवज्ञ इति शेष । ततो भक्त्या निष्कपटतया विनयान्वित विनयेन नम्रतय-
अन्वित युक्त प्रष्टा मणिकनकयुतै वैदूर्यादिमणिसुवर्णै युतैर्युक्तै फलकुसुमै फल-
पुष्पै राशिचक्र प्रभ्रकुण्डलीं अभ्यर्च्य सम्पूज्य तत दैवज्ञतो ययाभिलषित यथेष्ट
प्रभ्र पृच्छेत् । एतादृशं जीवनाद्येनापि प्रभ्रभूषणे चोक्तम् । “शान्तो विवेकी शुद्धात्मा
हिरण्यमणिसल्लयः । दैवज्ञ प्रेमभावेन सम्पूज्यार्थं निवेदये” इति । वराहणे तु दैवज्ञ-
निवासस्थानलक्षणं बृहत्सहितायां विशेषतया चोक्तम् “स्थान पुष्पसुहासि भूरिफलम्
त्सुस्निग्धवृत्तिच्छदाऽसत्पक्षिच्युतशस्त्रसगिततहृच्छायोपगूढ समम् । देवार्पित्वत्सिद्धसा
धुनिलयं सत्पुष्पसस्योक्षित सत्स्वादूदकनिर्मलत्वजनिताऽऽहाद च सच्छाद्मल” इति ॥
प्रवृत्तश्च तु प्रहृतने विशेषेणोक्तम् । “ऋतुरयमरुजुर्वयं प्रष्टा पूर्वं परीक्ष्य लभबलात् ।
गणकेन फल वाच्यं दैव तन्वितग स्फुरति ॥ १ ॥ लम्प्ये शशिनो शनौ केन्द्रस्थे ज्ञे
दिनेशरदिभगते । भौमज्ञयो समदशा लम्प्यचन्द्रेऽहस्तु प्रष्टा ॥ २ ॥ लम्पे शुभप्रहदुते सरल-
कुरान्विते भवेत्कुटिल । लम्पेस्ते सौम्यदशा विधुगुरदृष्ट्वा च सरलोऽयम् ॥ ३ ॥ यदि
गुरबुधयोरेक पदयत्नतापि च रिपुरदृष्ट्वा । तत्कुटिल प्रष्टा खल्वनयोरपि सौम्यदृष्टित
साधु” इति ॥ ४ ॥ यदा यथेकप्रष्टा युगपद्ब्रह्मि प्रष्टानि पृच्छेत् तदा तु किं वक्तव्यमिति
तनु चण्डेश्वरप्रभ्रविद्यायामुक्तम् “आदिम लमतो ज्ञान चन्द्रस्थानद् द्वितीयम् ।
सूर्यस्थानानृतीयं साधुयै जीवग्रहाद्भवेत् ॥ १ ॥ बुधमृगशोर्बलीयं स्यात्तद्गृहात्पथमं
पुन । राश्यनुरूपं कथयेदिति । शुधीभिरेतत्सर्वं शास्त्रान्तरतोऽपि भ्रूषा विचार्यमिति ।

अधुना शकुननिमित्तं शुभाशुभफलप्रवच्यतामाह ।

उदयनिमित्तैः प्रधीभूतैर्वहिरन्तःस्थितैः शकुनैः ।
वक्तव्यं शुभमशुभं, प्रष्टुस्तत्कालजातं यत् ॥ ५ ॥

दृङ्मनसोः प्रीतिकरं, प्रश्ने भूदर्शनं यदि प्रश्नात् ।
माङ्गल्यद्रव्याणां, भवति शुभं निर्दिशेत्तज्ज्ञः ॥ ६ ॥
हयगजवृषसिंहादेः पृच्छाकाले कृतं यदा भवति ।
दर्शनमथचैतेषां, शुभप्रदं विनिर्दिशेत्प्रश्ने ॥ ७ ॥

उदयनिमित्तैरिति । दृङ्मनसोरिति । हयगजवृषसिंहादेरेति च । उदयनिमित्तै
प्रश्नलक्षणकारणै प्रश्नीभूतै अप्रश्ना प्रश्ना सम्पद्यमाना भूता इति प्रश्नीभूता तै बहि
रन्त स्थितैर्बाह्याभ्यन्तरस्थितै शकुनै शुभलक्षणै अशुभलक्षणैर्वा प्रष्टु पृच्छकस्य
यत् तत्कालजात शुभमशुभ तत्सर्वं वचव्य कथितव्यमिति । यदि प्रश्नात् प्रश्ने
प्रश्नकाले दृङ्मनसोर्दृष्टिचित्तयो प्रीतिकर प्रीत्युत्पादक भूदर्शनं पृच्छ्या दर्शनं भवति
अथवा माङ्गल्यद्रव्याणां माङ्गलसूचकद्रव्याणां दर्शनं यदि स्यात्तदा तु तज्ज्ञो दैवज्ञ शुभ
निर्दिशेत् कथयेदिति । यदा पृच्छाकाले प्रश्नसमये हयगजवृषसिंहादे घोटकहस्तिगो
सिंहादे रत शब्द भवति चेत्तदा तु शुभ कथयेत् । एवमुक्त प्रश्नसिन्धौ “पृच्छायां
जलजमृदङ्गवल्कीना यद्वा स्याद्भुनिरिभदसगोदयानाम् । कल्याण ननु निगदन्ति
शाहुनशा वाहद्विदस्वरवलिभुमूर्तरनिष्ट” मिति । वाहद्विर् महिष । अथवेति । तेषा
घोटकहस्तिगोसिंहादीनां दर्शनमपि प्रश्ने शुभप्रदं विनिर्दिशेत् कथयेदिति । वराहेण तु
तत्पुरीयदर्शनमनिष्टमुक्तं “यज्जगोशुना पुरीष धनयुवतिसुद्विनाशकर”मिति । एव
प्रमजितादीनां दर्शनमप्यशुभसूचकमुक्तं च बृहत्सहितायाम् “प्रमजितनमनापितरि
पुवन्धनसौनिर्वैस्तथाश्वपचै । कितवयतिपीडितैर्युतमायुधमाद्वाँकविकर्येर्न शुभम् ॥ १ ॥
छिन्नभिन्नकृमिस्नातकण्टकिष्ठट्टरक्षुष्टिलैर्न सत्कुर्नै । क्रूरपक्षियुतनिन्धनामभि शुष्क-
शीर्णवहुपर्णवर्मभि ॥ २ ॥ इमशानशून्यायतन चतुष्पथ तथाऽमनोज्ञ विषम सद्दो-
परम् । अवस्फरागारकपालभस्मभिश्चित्त तुयै शुष्कतूर्णैर्न शोभन”मिति ॥३॥ प्रश्नभैरवे
तु प्रष्टुमुपदिशात् शुभाशुभमुक्तं “पूर्वस्या पश्चिमाया यदि वदति नर प्राश्निक निद्र
कार्यो याम्या सौम्याश्रित सन् यदि वदति नर प्रस्थित दूरत स्यात् । नैर्ऋत्यां
रौद्रदेशे यदि वदति तदा दूरतधार्यमार्गो वायोरमेध न स्याद्विदिशि वदति तदा विद्विरारा-
द्दिनष्टे”ति । वराहेण तु प्रष्टुस्थितदिशात् प्रश्नसमयतोऽपि च शुभाशुभमुक्तं “प्रागुत्त
रैशाश्च दिश प्रशस्ता प्रष्टुर्न वाप्यम्युयमाभिरक्ष । पूर्वाह्नकालेऽस्ति शुभ न रात्रौ
मन्ध्याद्वये प्रश्नकृतोऽपराह्ण” इति ।

इदानीं तु तन्वादिद्वादशभाववशत शुभाशुभमाह ।

यो यो भावः प्रभुणा, युक्तो दृष्टोऽथवा प्रश्ने ।
शुरुयुधशुक्रैरेधं, घक्तव्य तस्य तस्य फलम् ॥ ८ ॥
यस्मिन्पस्मिन्भावे, द्विद्वादशस्तामस्थिता सौम्याः ।
तस्मिंस्तस्मिन् वृद्धिर्दशमचतुर्थस्थितैस्तद्वत् ॥ ९ ॥

यो यो भाव इति । यस्मिन् यस्मिन् भाव इति च । उक्तं च “तनुर्धनं च भ्राता च सुहृत्पुत्रो रिपुघ्नो । निघनं धर्मवर्णायव्यया भावा इमे स्मृता ॥” इति द्वादशभावा उक्ता । “भौमसितां सौम्यविधू सूर्ययुधौ शुक्रपुत्रौ । जीवशनी मन्दगुरु राक्षसिपा स्यु क्रियत” इति राक्षिस्वामिन उक्ता । “क्षीणेन्दुमन्दरविराहुशिखिशमाजा पापास्तु पापयुतचन्द्रसुतश्च पाप । तेषामतीव शुभदौ गुरुदानवेज्यौ कूरो दिवाकरसुतक्षितिजौ भवेताम् ॥ शुक्रादिरान्निदशकेऽहनि मध्यवीर्यशाली द्वितीयदशकेऽतिशुभप्रदोऽसौ । चन्द्रस्त्वृतीयदशके बलवर्जितस्तु सौम्येक्षणादिसहितो यदि शोभनः स्या” इति प्रहाणां पापशुभत्वमुक्तं । “पादैक्षणं भवति सोदरमानराक्ष्योरर्धं त्रिकोणयुगलेऽखिलखेचराणाम् । पादोनदृष्टिनिचयश्चतुरस्रयुग्मे सम्पूर्णदम्बलमनङ्गुह्ये वदन्ति ॥ शनिरतिबलशाली पाददम्बवीर्ययोगे सुरकुलपतिमनी कोणदृष्टौ शुभ स्यात् । त्रितयचरणदृष्ट्या भूकुमार समर्थ सकलगगनवासा सप्तमे दम्बलाख्या ॥” इति प्रहाणा दृष्टिरुक्ता । तेन प्रश्ने प्रश्नसमये य कश्चिद्भावास्तन्वादिके प्रभुणा स्वामिना युक्तदृष्टोऽवलोकितो वा एवमनेन प्रकारेण गुरुबुधशुक्रवृहस्पतिबुधशुक्रयुक्तोऽवलोकितो वा तस्य फल शुभमिति शेष । वक्तव्य कथितव्यमिति । एव प्रयुयसा अप्याह । “यो यो भाव स्वामिदृष्टे युतो वा सौम्यैर्वा स्नात्तस्य तस्यास्ति वृद्धि” इति । ये ये भावा पापग्रहैर्दृष्टा युक्ता वा तत्र तु पूर्वार्चार्थैस्तज्जन्यपदायर्चना हानिरुक्ता “पापैरेव तस्य भावस्य हानिर्निर्देष्टव्या पृच्छता जन्मतो वे” इति । यस्मिन् यस्मिन् भावे तन्वादिके भावकुण्डल्यां वा सौम्या शुभग्रहा द्विद्वादशसप्तमस्थिता द्वितीयद्वादशसप्तमस्थानस्थिता तस्मिन् तस्मिन् भाव इति शेष । वृद्धिरुपचय स्यात् दशमचतुर्थस्थिते । भौम्यैरिति शेष । तद्बृद्धि स्यादिति भाव । नन्वनाचार्येण द्वादशस्थानस्थित शुभग्रह शुभ इत्युक्तं । तच्चु वथम् । अत्र किञ्चित्प्रमाणमस्ति न वा । पद्पञ्चाशिकाया स्वकृतटीकाया तेन निजदत्तप्रमाणादपि द्वादशास्य शुभग्रह अशुभ इत्युक्तं तच्च । “पुण्यन्ति शुभभावास्तन्वादीन् ध्नन्ति सस्थिता पापा । सौम्या पृष्टेरिन्ना सर्वे नेष्टा व्ययाष्टमगा” इति । इह तु केवल वासवानन्दस्य सम्मतिराचार्यसम्मतिरिवास्ति सा च तेन निजकृतप्रश्नस्मिन्पावुक्ता “यस्माद्वा व्ययधनकामगा शुभाहास्तद्बुद्धिखल्वखरैस्तदीयबाधे” इति । वैयनाथेन तु जातकपारिजाते भावानां बहुप्रकारविचारायुक्तं तच्चु मयाऽत्र स्पष्टीकृतम् “ये ये भावा स्तितज्ञामरगुरुपतिभिः संयुता वीक्षिता या नान्यैर्दृष्टा न युक्ता यदि शुभफलदा मूर्तिभावादिकेषु ॥ तन्वादिभावेषु शुभोदयेषु तद्भावनाधोपगतेक्षितेषु । तदुक्तभावस्य समृद्धिरुक्ता न पापक्षेत्रेक्षितसंयुतेषु ॥ नीचस्यो रिपुराशिस्थ खेत्रे भावविनाशक । मूलस्वतुङ्गमिन्स्यो भाववृद्धिकरो भवेत् ॥ यद्भावनायो रिपुरि फरन्ध्रे दु स्थानयो यद्भवन्स्थितस्तु । तद्भावनाश वधयन्ति तज्ज्ञा शुभेक्षितधेत्पत्रमन्यथा स्यात् ॥ यद्भावने केन्द्रगते विलमाश्रिमेणे वा यदि सौम्यदृष्टे । तद्भाविर्गोपगते बलात्थे तद्भावपुष्टि फलमाहुरार्या ॥ तत्तद्भावत्रिकोणे मुखमदन-

गृहे वास्पदे सौम्ययुक्ते पापानां दृष्टिहीने भवनपक्षहिते पापखेटैर्युक्ते । भावानां पुष्टि-
 माहु सकलशुभकरं चान्यथा चेतप्रणाशं मिथं मिथ्रग्रहेन्द्रैरखिलमपि तथा मूर्ति-
 भावादिकानाम् ॥ नाशस्थानगतो दिवाकरकरच्छत्रस्तु यद्रागिणो नीचारातिगतोऽथवा
 यदि शुभे खेटैर्युक्तैश्चित् । तद्भावस्य पिनाशनं मुनिगणा शंसन्ति खेटैर्युतो यद्य-
 द्वापि फलप्रदो नहि तदा मूर्त्यादिभाना कमात् ॥ दु स्थाने वारिणे मूढे दुर्बले भाव-
 नायके । भावस्य सम्पदं कर्तुं न शक्ता भावगाहित ॥ बुद्धस्थितो वापि यदा न-
 भोग पापारिनीचाशकस्युतो य । खतुङ्गमित्राशकराशियुक्त शुभेक्षितो वा यदि
 शोभन स्यात् ॥ भावे शाकान्तराशीशे दु स्थे भावस्य दुर्बले । खोचमित्रस्तराशिये
 भावपुष्टिं वदेद्बुध ॥ यद्भावलाभधनविक्रमराशियाता यद्भावनाथसुहृदुच्चतदुचनाया ।
 तद्भावपुष्टिवलमम्बरचारिणस्ते कुर्वन्ति मूढरिपुनीचविवर्जिताथेत् ॥ भावाशतुल्य
 खल वर्तमानो भावोद्भयं पूर्णफलं विधत्ते । भावोनेके चाप्यधिके च खेटे त्रैराशि-
 केनाऽन फलं विचार्यम् ॥ 'सौम्यवर्गाश्रिता भावा शुभता प्राप्नुवन्ति हि । पापवर्गा-
 धिका नेष्टास्तन्वाद्या नात्र शयय " इति । अन्ये प्राचना आचार्या अपि एतादृशं
 वदन्ति । आचार्यवासवानन्दयोरेका सम्मति । कारणमत्राऽऽचार्यजन्मसमयतो
 बहुकालेऽतीते वासवानन्दस्य जन्माऽऽसीत् तेन तत्कृतशास्त्रमधीतं तस्मात्तस्यापि
 सैव सम्मतिरिति मन्मतम् । अथ च प्रथतंत्रे भुवनदीपके च द्वादशभावाना निरीक्षण-
 विधि सन्त्युक्तस्तेन स च मयान सगृहीत । "सौख्यमायुर्वयो जातिरारोग्यं
 लक्षणं गुणम् । श्रेयाकृती रूपवर्णस्तनोधिन्लं विचक्षणै ॥ मुक्ताफल च माणिक्य रत्न
 धातुधनाम्बरम् । ह्यकार्याश्वविज्ञानं वित्तस्थानाद्विलोकयेत् ॥ भगिनीभ्रातृमृत्याना
 दासकर्मकृतामपि । दुर्चित वीक्षण विद्वान् सम्यग् दुधिन्ययचेदमत ॥ वाटिका खलकृतेन
 महौषधिनिधीनपि । विवरादिप्रवेश च पश्येत्पातालतो बुध ॥ गर्भापलविनेयाना
 मत्रसाधनयोरपि । विद्याबुद्धिप्रबन्धाना सुतस्थाने विनिर्णय ॥ चौरमीरिपुसप्राम-
 खरोऽकूरकर्मणाम् । मातुलातकभृत्याना स्थिस्थानाद्विनिर्णय ॥ वाणिज्यं व्यवहार
 च विवादं च समं परै । गमागमकलत्राणि पश्येत्प्राज्ञ कलत्रत- ॥ नघुत्तारेऽध्व-
 र्दगम्ये हुगं ज्ञानवसकटे । नष्टे हुष्टे रणे व्याधौ छिद्रे छिद्र निरीक्षयेत् ॥ वापीवृषपतडा-
 गादिप्रपादेवृष्टाणि च । वीक्षा यात्रा मठं धर्म धर्माक्षिथिल कीर्तयेत् ॥ राज्यं मुद्रा पर
 पुण्यं स्थानं तार्तं प्रयोजनम् । वृष्ट्यादिव्योमश्रुतान्तं व्योमस्थानाक्षितीक्षयेत् ॥
 गजाश्वयानवस्त्राणि सस्यकाचनकन्यवा । विद्वान् विशार्ययोर्लाभं लभयेद्भामन्मत ॥
 लागभोगमिवाद्येपु दानेष्टकृपिकर्मसु । व्ययस्थानेषु सर्वेषु विद्धि विद्वान् व्यय
 व्यया" इति ॥

अधुना लग्नगतो द्विपदाराराशि सदसद्भहैशुनस्वस्माच्छुभाशुभमाह ।

द्विपदं चतुष्पदं वा, भवनं लग्नोपगं प्रदः पापः ।

पश्यति तत्राशकरो, ज्ञेयः सौम्यो विवृद्धिकरः ॥ १० ॥

द्विपदमिति । पापो ग्रह पापग्रह लग्नोपग लग्नगत द्विपदं मिथुनकन्यातुल-
कुम्भापगुप पूर्वार्धं च । चतुष्पद मेपदपरिह्रा मकरसायभागो धनुष परभागश्च ।
भवन राशिं पश्यति चेत्तदा गु तभाशकर तस्य भावस्य नाशकारक तजन्म-
पदार्थाना नाश करोतीति भाव । साम्य शुभग्रह विद्विद्धर विशेषरूपेण वृद्धिरुप
चयकारको ज्ञेयो घोष्य । तद्भावजन्यपदार्थानामिति शेष । राशीना द्विपदादिसङ्गा
जातकपारिजात उक्ता च । “चापापरार्धहरिगोमकरादिनेषा भानस्थिता बलयुनाश्च चतु-
ष्पदाख्या । कन्यातुल्युगमधत्तौलिशारासनाया लग्नान्विता यदि नरा द्विपदा बलाभ्या ॥
भृगापरार्धान्वकुडीरसङ्गा जलाभिधाना यत्नेनश्चतुर्थे । जलाधयो वृद्धिक्रानामधेय स
सप्तमस्यानगतो बली स्या” इति ॥

अधुना लमेवादिग्रहाणा केन्द्रादिस्थानोपगतत्वाच्चुभागुभमाह ।

लग्नाधिपतिः केन्द्रे, तन्मित्रं वा व्ययाष्टकेन्द्रेभ्यः ।
अन्यत्र गताः पापास्तत्रापि शुभं वदेत्प्रश्ने ॥ ११ ॥
पञ्चमनवमोपगतैर्बुधगुरुशुकैर्यथेप्सितावासिः ।
पट्टत्रिलामोपगतैः, क्षितिमुतरविसूर्यजैस्तद्वत् ॥ १२ ॥
पापैर्लग्नोपगतैः, शरीरपीडां विनिर्दिशेत्कलहम् ।
सुखसंस्थैः सुखनाशं, गृहभेदं बन्धुविरोधं वदेत् ॥ १३ ॥
अस्ते गमनविरोधः, कर्मस्थे कर्मणा नाशः ।
शुभदृष्टेः संयोगात्प्रष्टुः कृच्छ्राद्वदेत्सिद्धिम् ॥ १४ ॥

लग्नाधिपतिरिति । पञ्चमनवमेति । पापंरिति । अस्त इति च । प्रश्ने प्रश्नसमये
लग्नाधिपति प्रथमपति केन्द्रे लग्नचतुर्थसप्तमदशमानामन्यतमे स्थित । “अथ च
केन्द्रचतुष्टयकण्ठक तनुसुखान्धरसममम हृत्”मिति परिभाषा । अथवेति । तन्मित्र
तस्य प्रथमपतेर्मित्रं सुहृत् । केन्द्रे स्थितमिति शेष । मित्रमित्रमाह वैद्यनाथ “मित्राणि
भानो जुजचन्द्रजीवा शत्रू खितावीं शशिज समान । चन्द्रस मित्रे दिननायकजी
समा गुरुभानसिताऽसिता स्यु ॥ आरस मित्राणि रवीन्दु जीवाधान्त्री रिपु शुक्रशनी
समानौ । सूर्यागुरेज्यौ सुहृदौ बुधस्य समा शनीज्यावनितास्वरिन्दु ॥ सूर्यारचन्द्रा
सुहृदस्तु सूरै शनू पितृश्री रविन समान । मित्रे शनिश्री भृगुनन्दनस्येन्द्रिनावरी जीव
कुत्रौ समानौ ॥ मन्दस्य सूर्येन्दुजुजाश्च शत्रव सम सुरेज्य सुहृदौ सितेन्दुजाविति ।”
पापा इति । पापा क्षीणचन्द्रसूर्यमगलसपापबुधशनिराहुकेतव व्ययाष्टकेन्द्रेभ्य
द्वादशाष्टमलग्नचतुर्थसप्तमदशमेभ्योऽन्यत्र गता अन्यस्थानस्थिता । द्वितीयतृतीय
पञ्चमपष्टनवमेकादशस्थानेषु स्थिता इति भाव । तत्रापि शुभं वदेत् कथयेत् ।
द्वैवज्ञ इति शेष । बुधगुरुशुकै पञ्चमनवमोपगतै पञ्चमनवमस्थानस्थितै यथे
प्राप्ति स्यात् । प्रष्टुरिति शेष । क्षितिमुतरविसूर्यजैर्मगलसूर्य-

शनिभिः पद्मिनाभोपगतैः पृष्ठतीर्थैकादशस्थानस्थितैः तद्वद् यथेष्टप्राप्तिः स्यात् ।
 लभोपगतैः पापैः क्षीणचन्द्रसूर्यमंगलसपापबुधशनिराहुकेतुभिः शरीरपीडा कलह
 च विनिर्दिशेत् कथयेत् । दैवज्ञ इति शेषः । मुखसस्यैः चतुर्थस्थानस्थितैः । पापग्रहै
 रिति शेषः । मुखनाश गृहभेद बन्धुविरोध च वदेत् कथयेत् इति । धीसिद्धनारायण-
 दासेन तु प्रथमवैष्णवे बहुना प्रकारेण शुभाशुभमुक्तं तच्चेद “सौम्यैर्ग्रहेर्नैवमपद्यमकण्ट-
 कस्यैः पापैस्तथाष्टमचतुष्टयवर्जितैश्च । सर्वार्थकार्यैः सुखसिद्धिरभीष्टलाभो व्यस्त भवेत्स-
 कलमेव विपर्ययेण ॥ शीताशुशुक्रसुरार्चितानामेवो निनोच भवनं प्रपश्येत् । लभे तदा
 स्थानमुत्तार्यलाभात् समुन्नतिं चाशु समेति मर्त्ये ॥ गुरौ विलम्बे तपनेऽम्बरस्थे प्रथा पुमान्
 सौख्यं नयौ च लाभम् । राज्यं सुपुष्टिं क्षितिबलपानमोज्यान्पदार्याहभतेऽनुरूपान् ॥
 युग्मे सितेज्यौ शशिनो विलम्बे मेपूरणे भूमिसुतो यदा स्यात् । प्रथा पुमान् वित्तं नयौ च
 राज्यं स्थितिं च सौख्यं लभते तदानीम् ॥ सिंहोदये यदा लभे सौख्यस्थोऽन्यान् शुभग्रहान् ।
 पश्येत् प्रथा सुखं वित्तं राज्यं वृद्धिं समामुयात् ॥ मित्रेक्षितो मित्रग्रहे विलम्बे शुभग्रहथा
 शु क्रोति पुराम् । सुकार्यसिद्धिं विजयं सफुद्धिं नष्टार्थलाभं परमा च भैत्रीम् ॥ लम्बे
 गुरौ स्थानमुत्तार्यार्थलाभं सुविद्यार्थमुत्ताप्तिरिन्दुजे । शुके विलम्बेऽर्धमुत्तास्पदाप्ति
 सूर्ये भयं कार्यविनाशरुभयम् ॥ लम्बस्थितं भूमिं नमर्कपुत्रं पश्येद्यदा शत्रुदृशा तदा स्यात् ।
 पौराण्यं राजभयं विपत्तिं स्त्रीभिः कलिर्वाग्निभयाभिघातः ॥ मन्दे विलम्बेऽर्धं कुनेन्दु
 दृष्टे विरोधकार्यार्थविनाशरोगाः । राहौ विलम्बे शशिसूर्यभौमैर्दृष्टेऽभिघातः कल्हो
 भयं स्यात् ॥ लम्बे व्यये रत्नग्रहे शशाकं पूर्णोऽप्यनिष्टो धनकार्यविभ्रक्तः । बुधे विलम्बे
 शशिपापदृष्टेऽर्थातिस्त्वन्नर्थश्च भवेदसशयम् ॥ सर्पाग्निशस्त्रायमिहोदयस्थं द्रेष्काणमर्था
 ऽथ कुत्र प्रपश्येत् । मध्याह्नकाले त्वनलाद्भयं स्याच्चन्द्रेऽष्टमस्थेऽत्र गदो विनश्येत् ॥ क्रूर
 ग्रहा द्वादशधामसस्था सर्वेऽथवा लाभग्रता बलाब्धाः । विलम्बनामित्रविनाशगा वा
 सर्वार्थकार्यास्पदनाशदा स्युः ॥ लम्बस्थितं शीतकरं प्रपश्येत्पापो नभःस्थो मदनस्थितो
 वा । प्रष्टुस्तदा स्थानमुत्तार्यनाशो रोगोऽथवा मृत्युभयाभिघातः ॥ लग्नास्तधर्मद्विवुका
 र्जमरन्प्रकर्मदुधिवयगा व द्युता अशुभग्रहेन्द्राः । कार्याभिघातमशुभं सुरावित्तनाशं कुर्यु
 विरोधकन्द् परिपृच्छकानाम् ॥ लग्नाष्टवित्तात्मनकटकस्था पापा न सौम्यैः सहितेक्षिता
 स्युः । कार्याभिघातं जयवित्तनाशं नष्टार्थनाशं च भयं प्रकुर्युः ॥ लम्बे गुरौ स्थानमुत्तार्य
 लाभो बुधश्च विद्याधनधीमुत्ताप्तिः । शुक्रश्च लम्बे शुभकार्यसिद्धिं स्त्रीभोगसौख्यास्पद
 वित्तवृद्धिः ॥ नीचस्थिता अस्तमिताश्च पापा युक्तास्तथा शत्रुजिता विहृशाः । बलेन
 हीनास्त्वणवक्ष न स्युः स्वकर्मकर्तुं सचरा समर्था” इति ॥ अस्त्रे गमनविरोध इति । अस्त्रे
 सप्तमस्थाने पापग्रह इति शेषः । गमनविरोधो गमनस्य विरोधः स्यात् । कर्मस्थे दराम
 स्थानस्थिते कर्मणां अनुष्ठानजपादिशुभकर्मणां नाशो विष्टवः स्यात् । शुभदृष्टे शुभग्रहाव-
 लोकेनतः सयोगाद् युक्तत्वाच्च तैः प्रष्टुं प्रशक्तुं कृच्छ्रात् कष्टतः सिद्धिं अभीष्टकार्य-
 सिद्धिं लभेत् इति वदेत् कथयेत् । दैवज्ञ इति शेषः । भुवनवीपके तु श्रीपद्मप्रभुस्मरिणा

लमेराकार्येद्यत् गुभागुभ एकपादारियोगाथ कथ्यन्ते “भावोऽथ कार्यरूपो यस्तदधिप
 लमाधिपी चिन्त्वा । वीक्षणयोगी भावाधिष्ठातारौ पुनश्चिन्त्वा ॥ लम्पतिर्यदि लम् कार्यधि-
 पतिश्च वीक्षते कार्यम् । लम्भापीश कार्यं कार्येश पश्यति विलम्बम् ॥ लमेरा कार्येशं
 विलोकते लम्पं नु कार्येश । शीतगुह्यै सत्वा परिपूर्णा कार्यनिम्पति ॥ कथय
 त्ति पादयोग पश्यति सौम्यो न लम्पो लम्पम् । लम्भाधिपथ पश्यति गुभग्रहो नार्थयोगे
 च ॥ एक गुभग्रहो यदि पश्यति लम्भाधिपो विलोकयति ॥ पादोनयोगमाहुस्तदा
 बुधा कार्ययतिव्यै ॥ लम्पतिदर्शने सति गुभग्रहौ द्वौ प्रयोऽथ वा लम्पम् । पश्यन्ति
 यदि तदानीमाहुर्भाग त्रिभागोनम् ॥ क्रूरावेभणवर्ज्याश्चत्वार सौम्यवेचरा लम्पम् ।
 लमेरादर्शने सति पश्यन्ति च पूर्णयोगकरा ॥ क्रूराक्रान्त क्रूरयुत क्रूरदृष्टु चो ग्रह ।
 विरदिमता प्रपत्तश्च स विनष्टो बुधे स्मृत ॥ क्रूरेण जीयमानो यो राहुपाथे यथा रवि ।
 क्रूरानात् स विज्ञेय क्रूरयुक्त समेऽशके ॥ पूर्णया दृश्यते दृष्ट्या क्रूरदृष्ट स उच्यते ।
 प्रविष्टिषु प्रविष्टो वा सूर्यराशौ विरदिमक ॥ लम्भाधिपे विनष्टे स्याद्विनष्टावयव-
 गुमान् । विनष्टकतिवर्णश्च शुभाकाराविपर्यये’ इति ॥

इदानीं स्थानप्राप्तिगमनागमनरोगोपशमनद्रव्यनाशपराभवज्ञानमाह ।

स्थिरराशौ लग्नगते, स्थानप्राप्तिं वदेन्न गमनं च ।

रोगोपशमं नाशं, द्रव्याणां च परामभवं नाऽथ ॥ १७ ॥

चरराशौ विपरीत, मिथं वाच्य द्विमूर्त्युदये ।

स्थिरवत्प्रथमेऽर्थे, स्यादपरे चरराशिवत्सर्वम् ॥ १६ ॥

स्थिरराशाविति । चरराशाविति च । स्थिरराशौ वृषसिंहवृश्चिककुम्भानामपतमे
 राशौ लग्नगते सति तदा तु प्रष्टु स्थानप्राप्तिं अभीप्सितस्थानस्य प्राप्तिं लभ वदेत्
 वचयेत् गमनं च न वचयेत् । दैवज्ञ इति शेषः । ‘मेपतथस्थिरद्वन्द्वानि स्यु’रित्य
 निधानात् । अत्र रोगोपशमं रोगाणां शान्तिं द्रव्याणां धनानां नाशं परामभवं पराभवं च
 न स्यात् । चरराशौ नेपकर्कतुलामकराणामन्यतमे राशौ । लग्नगते इति शेषः । वि-
 परीतं उच्यते चरराशौ विपरीतं वाच्यं वक्तव्यं । स्थानप्राप्तिर्न स्यात् । गमनं रोगशमनं
 द्रव्यनाशं परामभवं च भवेदिति भावः । द्विमूर्त्युदये मिथुनकन्याधनुर्मानानामन्यतमे
 राशौ लग्नगते मिथं मिथफलं वाच्यं वक्तव्यम् । पीठश मिथफलं वाच्यमित्याश-
 न्याह । स्थिरवदिति । प्रथमेऽर्थे पूर्वार्थे स्थिरवत् स्थिरराशिसदृशफलं वक्तव्यं अपरे
 परार्थे सर्वं चरराशिवत् चरराशिसदृश फलं वाच्यमिति । द्विस्वभावः उभयस्य ग्न्यादा
 मारभ्य चतुर्दशांशपर्यन्ते स्थानप्राप्तिं स्यात् गमनरोगशांतिद्रव्यनाशपराभवादि
 न स्यात् पञ्चदशांशमारभ्यैकोनत्रिंशदशपर्यन्ते स्थानप्राप्तिर्न स्यात् गमनरोगशान्ति-
 द्रव्यनाशपराभवादि स्यादिति भावः । एव वृष्यदा अप्याह । ‘वृषसिंहवृश्चिकपदैर्विद्धि
 स्थानं गमागमौ न स्त । न सृते न चापि नष्टं न रोगशान्तिर्न चाभिभव ॥ तद्विप-
 रीतं तु चर्पद्वैशरीरैर्मिथित फलं भवति । लमेद्दोषेष्वयं शुभदृष्टान् शोभनमतोऽन्यत् ॥”

इति । श्रीसिद्धनारायणदासेन तु चरराश्यावीना पृथक् पृथक् फलमुक्त तच्च । “द्यगो-
दर्यैर्हृतधनातिरभीष्टवस्तुप्राप्तिधिरेण गमनागमबन्धमोक्षा । प्रष्टुर्भवन्ति परचक्र
मुपैति वीर्यं रोगी च जीवति बलिं च हिनोति भूप । स्थिरोदये चन्द्रमसि स्थिरस्ये द्यगे
हिमाशौ द्वितनूदयेऽपि । चरोदये शीतकरे चरे तथा फल विशेषात्प्रथमोदित
भवे”दिति ।

अधुना लग्नगतशुभवर्गादिनशतो लभादौ शुभाशुभज्ञानमाह ।

शुभग्रहे लग्नगते, लग्ने वा सौम्यवर्गमायाते ।

ब्रूयादभिमतसिद्धिं, प्रष्टुस्स्थानान्तरप्राप्तिम् ॥ १७ ॥

शुभग्रह इति । शुभग्रहे पूर्णचन्द्रनिष्पापबुधवृहस्पतिशुक्रा तेषामन्यतमे ग्रहे
लग्नगते सति अथवा सौम्यवर्गं शुभग्रहाणा राशिं लग्ने आयाते प्राप्ते तदा प्रष्टु
अभिमतसिद्धिं अभीष्टकार्यस्य सिद्धिं स्थानान्तरप्राप्तिं च अन्यत्स्थान स्थानान्तरं तस्य
प्राप्तिस्ता च ब्रूयात् कथयेत् । दैवज्ञ इति शेष । एव पदप्रयाशिकायामप्युक्तं च
“सौम्ये विलग्नो यदि वास्य वर्गं शीर्षादये सिद्धिमुपैति कार्यम् । अतो विपर्यस्तमसिद्धि
देतु वृच्छ्रेण एतिसिद्धिकरं विमिश्र”मिति ।

अधुना केन्द्रत्रिकोणगतशुभग्रहतर्क्यादिगताशुभग्रहतथ शुभफलमाह ।

केन्द्रत्रिकोणसंस्थाः, सौम्याः पापास्त्रिपष्टलाभेषु ।

संस्थाः सिद्धिं ब्रूयात्कार्याणां प्रोपितागमनम् ॥ १८ ॥

केन्द्रत्रिकोणेति । सौम्या शुभग्रहा केन्द्रत्रिकोणसंस्था लग्नचतुर्थपचमसप्तम
नवमदशमस्थानस्थिता पापा अशुभग्रहास्त्रिपष्टलाभेषु तृतीयपष्टकादशस्थानेषु संस्था
संस्थिता चेत्तदा कार्याणां सिद्धिं प्रोपितागमनं च प्रवासिनामागमनं ब्रूयात् कथयेत् ।
दैवज्ञ इति शेष । एवमाह नीलकण्ठ ‘पापं पष्टत्रिलाभस्यै वष्टकस्यै शुभग्रहे ।
प्रवासी मुरमायाति दूरस्थोऽपि मुनिधित”मिति ।

अधुना परदेशगतस्यागमानागमज्ञानमाह ।

दुधिक्यघनसमेतौ, गुरुशुक्रावागमं नृणाम् ।

बन्धूपगतावेतौ, गृहप्रवेश क्षणात्कुचतः ॥ १९ ॥

लग्नाद् द्विद्वादशगौ, चन्द्राद्वा चन्द्रपुत्रभृगुपुत्रौ ।

मरणं लघ्वागमनं, नास्तीति विनिर्दिशेत्प्रष्टुः ॥ २० ॥

दुधिक्येति । लग्नादिति च । गुरुशुक्रौ दुधिक्यघनसमेतौ तृतीयद्वितीयस्थान
स्थितौ चेत्तदा नृणां प्रवासिपुरुषाणा आगमं स्वगृहागमनं कुरत । अथवेतौ बृहस्पति-
शुक्रौ बन्धूपगताौ चतुर्थस्थानस्थितौ क्षणात् त्रिशत्कुरत । “तास्तु त्रिशत्क्षणस्तेषु”त्य
भिपानात् । अर्थादल्पकालादिति भाव । गृहप्रवेश गृहागमनं कुरत । प्रवासिनामिति
शेष । प्रभूपणेषुऽप्येवमुक्तं “गुरुशुक्रौ द्वितीयं वा तृतीयं प्रभलगतं । तदा गृहागतं

विद्यात्पथिकं नात्र रुशयः ॥ जीवो वा भार्गवो वापि चन्द्रो वा मुखवेशमनि । पथिकं
 शृद्धमायान्तं जानीयात्प्रध्रवित्ता ॥" लमादिति । लमाद् चन्द्राद्वा चन्द्रस्थितराशितो
 वा चन्द्रपुत्रमृगपुत्रौ बुधशुक्रौ द्विद्वादशगौ द्वितीयद्वादशस्थानस्थितौ चेतदा प्रवात्तिनो
 मरणमपि नास्ति लप्वागमनं च लघुनाल्पफालेनागमनं च नास्तीति न भवेदिति प्रष्टु-
 र्निनिर्दिशेत् कथयेत् । देवज्ञ इति शेषः । प्रश्नतिन्धी त्वयं योगः सान्तरः फलान्तर-
 कर्ता श्लोक "लमस्य पार्श्वोपगतौ विधोर्वा स्मरस्य वा सौम्यखगौ खलो वा । एकत्र-
 योगेऽपि गती न चेत्ति प्रस्थातुकामो न खलु प्रयाती"ति । आगमनानागमनज्ञानं तु
 नीलवपुष्यां विशेषतयोक्तं च । "शुभ. पष्ठेऽथ जामित्रे वाक्पतिः कष्टके स्थितः ।
 पथिकागमनं ब्रूते तिते ह्ये वा त्रिकोणने ॥ पष्ठोदये पापदृष्टे शुभदग्वर्जिते बुधः ।
 लमात्पष्ठे यदा पापा यातुश्च निधनं वदेत् ॥ यदा क्रूरस्तृतीयस्था देशादेशान्तरं गत ।
 चौरैरेव हृतस्तथ पथिक केन्द्रगा यदि ॥ चतुरसे त्रिकोणे वा पापगेहस्थित इति ।
 पापदृष्टिश्च नियतं बन्धनं यातुरादिशेत् ॥ शुभयुक्ते स्थिरे लग्ने स्थिरो बद्धधरेऽन्यथा ।
 दितर्ना सौम्यसयुक्ते बन्धनोर्ध्वं क्रमेण तु ॥ पापत्रिकोणजामित्रे विलम्बे पृष्ठोदये ।
 शत्रुभिर्वाक्षमाणश्च यातु कष्ट वदेत्सुधी ॥ मार्गस्थानगतैः सौम्यमार्गं तस्य शुभं वदेत् ।
 क्रूरैर्दु सं विलप्रस्थे पापे ह्येशमवाप्नुयात् ॥ चरलग्ने चरांशे वा चतुर्थे चन्द्रमाः स्थितः ।
 प्रवासी मुखमायाति कृतकार्यश्च शेरमनि ॥ कष्टके सौम्यसंयुक्ते पापमहद्विबर्जिते ।
 प्रवासी मुखमायाति निधनस्थे निशाकरे ॥ गमागमौ तु न स्मृता योगे दुरुधराकृते ।
 शुभे शुभकृतो रोध पापैस्तस्करतो भयम् ॥ इन्दु साप्तमगे लमात्पथिकं वक्ति मार्गगम् ।
 मार्गाधिपश्च राद्यर्धात्परभागे व्यवस्थितः ॥ शुक्रार्कजीवसौम्यानामिकोऽपि स्याद्यदायगः ।
 तदाशु गमनं ब्रूते प्रहृष्टं गमनं व्यये ॥ लमाशावतिये स्थाने बली खेटो व्यवस्थितः ।
 ब्रूयात्तावतिये मासे पथिकस्य निवर्तनम् ॥ एवं कालं चरांशस्थे द्विगुणं च स्थिराशके ।
 द्विखभावाशगे खेटे त्रिगुणं चिन्तयेत्सुधी ॥ यातुर्विलमाज्जामित्रभवनाधिपतिर्यदा ।
 करोति बक्रमाहते कालं तं ध्रुवते परे ॥ चतुर्थे दशमे वापि यदि सौम्यग्रहो भवेत् ।
 तदा न गमनं क्रूरैस्तत्रस्वैर्मनं भवेत् ॥ लमाद्वा लग्नायाद्वा यावन्तः सौम्यखेचराः ।
 मार्गे तत्रोदया वाच्याः स्थाने स्थाने विचक्षणैः ॥ क्रूरयुक्तेक्षितौ मन्दः शुभदग्योग-
 वर्जितः । धर्मस्थस्तनुते व्याधिं प्रोषितस्याथवा मृतिम् ॥ जामित्रस्य शुभोदये याता
 नायाति दुरुधरायोगे । मित्रस्वामिनिषेधात्पापोदये शत्रुहृक् चौरान् ॥ चन्द्रार्कयोर्दृष्ट-
 गयोर्धमेन संदृष्टयो स्थात्पथि शस्त्रभीतिः । रन्ध्रे तिते ह्ये च सुखातिरारे मन्दे भयं
 पापयुगीक्षितेऽध्वनि ॥ सौम्यैः घटान्तरन्ध्रैर्विबलैश्च शुभेक्षितं । पापयुष्मै
 शार्त्ताकार्वां तदा दूरस्थितो मृतः ॥ पृष्ठोदये पापयुते त्रिकोणकेन्द्रापष्टोपगतैश्च पापे ।
 सौम्यैरदृष्टै परदेशसम्भो मृतो गदातीं नवमे च सूयै" इति ॥

अधुना शशोरागमानागमज्ञानमाह ।

स्थिरराशिस्थे चन्द्रे, चरलग्ने तत्रघांशकेः शीघ्रम् ।

आयाति रिपुः सखलो, विपर्यये त्वन्यथा याच्यम् ॥ २१ ॥

द्विशरीरे हिमरश्माबुदयगते स्थिरगृहे क्षणाच्छतुः ।

लब्धबलोऽपि विनश्यति, गुरुबुधसितसंयुते पष्ठे ॥ २२ ॥

पापैः सुतशत्रुगतैः, शत्रुमार्गाभिर्वर्ततेऽवश्यम् ।

संप्राप्तोऽपि चतुर्थे, वाश्वेव निवर्तते भद्रः ॥ २३ ॥

स्थिरराशिस्थ इति । द्विशरीर इति । पापरिति च । चन्द्रे स्थिरराशिस्थे कृप-
सिंहवृश्चिकवृम्भराशीनामन्यतमे स्थिते सति चरलम्ने मेपकर्कतुलामकरलभानामन्यतमे
लम्ने तन्नवाशके च चरराशिनवाशके च चेतदा सबलो बलेन सहित सबल रिपु शत्रु
श्रीघ्न आयाति आगच्छति । विपर्यये तु उक्तप्रकाराद्विपरीते अन्यथा विपरीत वाच्य
कथितव्यम् । अर्थाच्छत्रोरागमन न स्यादिति भाव । हिमरश्मौ चन्द्रमसि द्विशरीरे
द्विखभावराशौ । स्थिते इति शेष । स्थिरगृहे स्थिरराशौ उदयगते लग्नगते सति तदा
लब्धबल लब्ध प्राप्त बल येन तयोक्त स प्राप्तबल शत्रुरपि क्षणादल्पकालाद्
विनश्यति । नाश प्राप्नोतीति भाव । गुरुबुधसितसंयुते बृहस्पतिबुधशुके संयुत-
स्तस्मिन् पष्ठे पापे रविमौमसपापबुधशनिराहुकेतुक्षीणचन्द्रे सुतशत्रुगतै पञ्चमपष्ठगतै-
स्तदा शत्रु रिपु अवश्य मार्गात् पथ निवर्तते । पराशुखो भवतीति भाव । चतुर्थे
लमाचतुर्थस्थाने । पापप्रहा स्थिता इति शेष । संप्राप्तोऽपि निकटस्थोऽपि शत्रु रिपु
आशु श्रीघ्नमेव भद्र पराजितो निवर्तते प्रतीप गच्छतीति । एव पृथुयदा अप्याह ।
“स्थिरे शशी चरोदये न चागमो रिपोर्यदा । तदागम रिपोर्वेद्विपर्यये विपर्ययम् ॥
स्थिरे तु लग्नमागते द्विरात्मके तु चन्द्रमा । निवर्तते रिपुस्तदा सुदूरमागतोऽपि स”
इति ॥ अश्रप्रदीपे तु विशेषतयोक्त च “धर्मलगाष्टमेशा स्यु स्थिरे नायाति शत्रव ।
स्थिरे प्रहे स्थिरे लग्ने दृष्टशत्रोश्च नागम ॥ लग्नधर्मेश्वरौ युक्तौ दृष्टावथ परस्परम् । तदागमो
रिपोर्न स्वादन्यथा त्वन्यथा नदेत् ॥ शनिशुक्रवृषार्वाणा ययेकोऽपि चरोदये । तदा
रिपोरागम स्यात् स्थिरे लग्ने न चागम ॥ शत्रोर्निवृत्ति पृच्छाया लग्ने कूरो यदा
ग्रह । पथि शत्रोस्तादा मृत्युर्देवयोगेन जायते ॥ पुत्रे शत्री स्थिते पापा निवृत्ति
कारयेदरे । पराजित रिपु पापो हिवुक्स्थो निवर्तये” इति ॥

इदानीं जयपराजयं सन्धिज्ञानं चाह ।

कर्कटवृश्चिकघटधर, मीना हिवुकोपगाः शुभैर्दृष्टाः ।

शत्रोः पराजयकरा, वृषाजपापैः प्रयाति रिपुः ॥ २४ ॥

नवमाद्ये चक्रदले, विज्ञेया यायिनस्वृतीयादा ।

पौराः शुभसंयुक्ते, भागे विजयोऽपरे भद्रः ॥ २५ ॥

सौम्यैर्नरराशिगतैर्लग्ने लग्ने व्ययेऽथवा सन्धि ।

भवति नृपाणां प्रवदे, दतोऽन्यथा विपर्ययो ज्ञेयः ॥ २६ ॥

कर्कटवृश्चिकेति । नवमाद्य इति । सौम्यैरिति च । कर्कटवृश्चिकौ प्रतिद्वौ घट-
धर कुम्भ मीन प्रसिद्ध एते हिवुकोपगा लग्नाचतुर्थस्थाने स्थिता शुभे पूर्णचन्द्र-

निष्पापबुधगुरशुक्रास्त्रैर्दृष्टा तदा शनो रिपो पराजयकरा पराभवप्रदा भवन्ति । शृषा जपापै रूपापै राशी पापा पापप्रहासै । चतुर्थम्यानस्थितैरिति शेष । रिपु शत्रु प्रयाति आयाति । नवमाद्य इति । नवमाद्ये प्रथममाद्यक्षवम म्यान तस्मात् चक्रदले यद्राशिपट्क तस्मिन् अर्थाङ्गवनभावाद् द्वितीय स्थान यावत् तावद्यायिनो विज्ञेया । तृतीयादौ प्रथममाद्यचतुर्थीय स्थान तस्माद् यद्राशिपट्क तस्मिन् अर्थात्तृतीयस्थाना दष्टम स्थान यावत् तावत् पौरा पुरे भवा पौरा नागरा बोध्या । शुभसयुक्त भागे विजय स्यात् । अनरे क्रूरसयुक्ते भागे भङ्ग पराभव स्यादित्यर्थ । सौम्यैरिति । सौम्यै शुभग्रहै लम्प्यवालाभेऽथवा व्यये नरराशिगर्तैर्मियुनवन्त्यातुलाकुम्भधनुराद्यभागस्थितै रूपाणा राज्ञा सन्धि सन्धान भवति इति प्रवदेत् । दैवज्ञ इति शेष । अत उक्त-प्रकारात् अथवा विपर्ययो वैपरीत्य ज्ञेयो बोध्य इति । क्रूरग्रहैरुत्पन्नेषु नरराशि स्थैरसधि स्यादित्यर्थ । पृथुयशसा तु बहुना प्रकारेण जयपराजयज्ञानमुक्तम् । 'सुत शत्रुगतौ पापै शत्रुर्नागर्गन्धिवतते । चतुर्थैरपि प्राप्त शत्रुर्भङ्गो निवर्तते ॥ इष्यालि-कुम्भकर्कटा रसातले यदा स्थिता । रिपो पराजयस्तदा चतुष्पदै पलायनम् ॥ चरोदये शुभ स्थित शुभ करोति याविनाम् । अशोभनैरशोभन स्थिरोदयेऽपि वा शुभम् ॥ चरे शशी लग्नगतौ द्विदेह पथोऽर्थमागल्य निवर्तते रिपु । विपर्यये चागमन द्विधा स्यात्पराजय स्यादनुभेक्षिते तु ॥ अनाङ्गिज्ञानितानामेवोऽपि चरोदये यदा भवति । प्रवदेत्तदाशु गमन वरुगतैर्नेति वक्तव्यम् ॥ स्थिरोदये जीवशनैश्चरोक्षिते गमा-गमौ नैव वदेत्तु पृच्छत । त्रिपथपष्टा रिपुसगमाय पापाधतुर्यां विनिवर्तनीय ॥ ना-च्छति परचक्र यदार्कचन्द्रौ चतुर्थभवनस्थौ । बुधगुरशुक्रा हिद्युके यदा तदा शीघ्रमा याति ॥ मेपधतु सिंहवृषा यद्गुदयस्था भवन्ति हिद्युके वा । शत्रुनिवर्तति तदा ग्रह-सहिता वा विद्युचा वा ॥ स्थिरराशौ यद्गुदये शनिर्गुह्यां स्थितस्तदा शत्रु । उदये रवि-र्गुह्यां चरराशौ स्यात्तदा गमनम् ॥ ग्रह सवात्तमबलो लम्पायस्मिन् ग्रहे स्थित । मासैस्त-न्नुत्पत्त्यसङ्ख्याकैर्निर्गृप्ति यातुरादिशेत् ॥ चराशस्थ ग्रहे तस्मिन् कालमेव विनिर्दिशेत् । द्विगुण स्थिरभागस्थे त्रिगुण व्यातमकाशके ॥ यातुर्विलम्बाज्यामिप्रभवनाधिपतिर्यदा । करोति वक्रमावृत्ते काल त ह्युवत परे ॥ उदयशोचन्द्रार्धं भवति च यावद्दिनानि तावद्धि । आगमन स्याच्छत्रोर्यदि मध्ये न ग्रह कथित् ॥ दशमोदयसप्तमगा सौम्या नगराधिपस्य विनयकरा । अरार्कौज्ञगुरुक्षिता प्रभगदौ विजयदा नवमे ॥ पौरास्तृतीय भवनाद्दर्माद्वा यायिन शुभं शुभदा । व्ययदशमाये पापा पुरस्य नेष्टा शुभा यातु ॥ पुराशिसस्था ह्युदये शुभाः स्युर्व्ययायसस्थाध यदा भवन्ति । तदापु सधि प्रवदेत्पुषाणां पापैर्द्विदेहोपगतैर्विरोधम् ॥' भुवनदीपके तु दुर्गमज्ञस्य विशेषलक्षणमुक्त 'पृच्छत्या मूर्तिने क्रूरे दुर्गभङ्गो न जायते । बलहीनेऽपि वक्तव्य किं पुनर्बलशालिनि ॥ क्षितिपुत्रो विशेषेण राहुर्ग्रहो बिलम्पग । शङ्खाऽपि तदा दुर्गभङ्गं कर्तुं न शक्यते ॥ सप्तमो यदि राहु स्याद्गुणे षण्णित भज्यते । मूर्ते क्रूर शुभोऽशुभिन् क्रूरहीर्षेण शोभना ॥ मूर्ते सप्तमयो क्रूराभावे लम्पतिर्व्यये । पष्ठेऽष्टमे द्वितीये वा तदा दुर्गं न भज्यते" इति ॥

सन्धेर्लक्षण वासवानन्देन सम्यगुक्तं तत्र 'देवेज्येन्दुशानोभि रामस्त्रीमारस्थानस्थै-
स्त्रिभिर्वा बलिष्ठे । हन्याद्यापि स्थायिन जन्मभूर्मां राम्युस्यैलै स्याद् द्वयोरशु सन्धि ।
पुत्रे सौम्या धर्मगा क्रूरमेष्टा स्थाणोदेशप्रदान याविभूपात् । वृक्षेनस्था लगरिष्णाय-
याता सौम्या सन्धिं वृषते युज्यते हि । लम्बाधीनद्युनभावेशयोस्तु मध्ये यो वा
व्योमचारी प्रदिष्ट । तद्वर्गीयान्मानवादेव गन्धि सौम्यैर्विद्वच्छिल्पिभिर्व्याहरन्ति ।"
अथ प्रसगाद् वादिप्रतिवादिनोर्यज्यपराजयज्ञान प्रथमभूपणे उच्यते । "वादिनो विजय-
प्रथे लम्बे क्रूरे तदा जय । यदि स्यात्तासमे क्रूरे विजय प्रतिवादिन । लम्बे च गतने
क्रूरावनयोर्वलिनो जय । यदा द्वौ बलिनौ स्याता सन्धिर्वा विग्रहो महान् । अथवा
यत्र बुनस्यौ पापौ पूर्णदृष्ट्या मिथ । पश्यतोऽत्रप्रहारेण वादिनो मरण भवेत् । शनो-
रपद्रवे कष्टे विवादे वा रणानिरे । लम्बे पापे जयोऽनस्य पापदृष्ट्या पराजय ।"

अधुना रोगिणु खमुखज्ञानमाह ।

उपचयसंस्थश्चन्द्रः, सौम्याः केन्द्रत्रिकोणनिधनस्थाः ।

लम्बे वा शुभदृष्टे, सुखितस्तत्रातुरो वाच्यः ॥ २७ ॥

परिपूर्णतनुश्चन्द्रो, लग्नोपगतो निरीक्षितो गुरुणा ।

गुरुशुक्रौ केन्द्रे वा, विपीडितार्त्तोऽपि सुखितः स्यात् ॥ २८ ॥

उपचयेति । परिपूर्णं च । चन्द्र उपचयसंस्थस्तृतीयपष्ठदशमैकादशाना-
मन्यतमे स्थाने स्थितः । 'दुश्चिक्थगभाम्बरपष्टगेह प्रोक्तं तथैवोपचयमि"खमिवानात्
सौम्या शुभग्रहा केन्द्रत्रिकोणनिधनस्था लग्नचतुर्थपचमसप्तमाष्टमनवमदशमानामन्य
तमे स्थिता अथवा लम्बे प्रथमलम्बे शुभदृष्टे शुभग्रहैर्दृष्टे सति तत्र तस्मिन् प्रथमकाले
सुखित सुरयुक्तोऽपि आतुरो रोगी वाच्यं कथितव्यं इति । परिपूर्णतनुश्चन्द्र शुक्रै-
कादशीत वृष्णपञ्चमीपर्यन्त यावत्सो रात्र्यस्तासु पूर्णशरीरश्चन्द्रो भवति । उच्यते च
जातकपारिजाते । "शुक्रादिरानिदशकेऽहनि मध्यवीर्यशाली द्वितीयदशकेऽतिशुभप्रदोऽ-
सा"विति । लम्बेति । लग्नोपगत प्रथमलम्बे स्थित गुरुणा बृहस्पतिना निरीक्षितो दृष्ट
अथवा गुरुशुक्रौ बृहस्पतिशुक्रौ केन्द्रे लग्नचतुर्थसप्तमदशमानामन्यतमे स्यातामिति
शेषः । चेत् विपीडितार्त्तोऽपि दुःखितरोग्यपि तदा सुखितं मुखयुक्तं स्याद् भवेदिति ।
नीलकण्ठेन तु बहुना प्रकारेण रोगिणो जीवनमरणज्ञानमुच्यते । 'विलम्बे पष्ठप पापो
जन्मराशिं निरीक्षते । रोगिणस्तस्य मरणं निश्चयेन वदेद्बुधः । चतुर्थाष्टमगे चन्द्रे
पापमध्यगतेऽपि वा । मृतिः स्याद्बलस्युके सौम्यदृष्ट्याऽचिरात्सुरम् । विधौ लम्बे स्वरे
भानौ रोगी याति वमालयम् । प्रथमे क्रूरग्रहे लम्बे रोगद्विधिविषित्सकात् । तथा लग्नगते
सौम्ये वैयोक्त्वनमृतं च । लम्बे वैयो युन न्यापि स रोगी तुर्थद्वीयधम् । रोगिणो मि-
मजो मैत्री मैत्रे भैषज्यरोगयो । व्याधेरुपशमो वाच्यः प्रकोप शान्तवे तयो । लग्ननाथे च
सकले केन्द्रसंस्थे शुभग्रहे । उच्यते वा त्रिकोणे वा रोगी जीवति निश्चयम् । एकं शुभो
बली लम्बे प्रायते रोगपीडितम् । सौम्या धर्मारिणाभस्थास्तृतीयस्या गदापहा ।" अथ
प्रसगाद् देवदोषज्ञानम् "वैष्णवद्वादशे पष्ठे रणार्तापापग्रहो यदि । हतो गर्दनेर्लै शस्त्रैस्तस्य

दोष कुलोद्भवः । देवत्व मेये गवि पितृपक्षे आकाशदेव्या मियुनेऽय कर्के । स्वाच्छाकिनी
 क्षेत्रपतिस्तु सिंहे स्त्रिया कुलार्हा च तुने तु मानु । नागस्त्वलौ यज्ञपतिर्धनुष्ये नकेऽ-
 म्बुदेव्यास्तु धटे तु यज्ञी । शप्ते कुलोपासितदेवतस्य दोषं भवेद्रसंबहिष्कृताय । प्रेताद्य
 राहो पितर सुरेज्ये चन्द्रेऽम्बुदेव्यस्त्वपनेऽपि देव्य । स्वगोत्रदेव्यस्य शनौ बुधे च भवन्ति
 भूता व्ययन्प्रसथे । शान्तिन्य आरे नृगुजेऽम्बुदेव्यो गृह्णन्ति मर्त्यं विमुक्त मुकुन्दात् ।
 स्वशोचगे वीर्ययुते च साध्याश्चन्द्रे च नीचे विबले न साध्या । केन्द्रस्थैर्वलिभि पापैर-
 साध्या देवतागण । सौम्यग्रहैश्च केन्द्रस्थै साध्या मन्त्रस्त्वर्बनै । वटकाटत्रिकोपस्था-
 शुभा उपचये शशी । लग्ने च शुभसदृष्टे रोगी रोगाद्रिमुच्यते ।

अधुना विवाहप्रश्ने स्त्रीणा लभालाभज्ञानमाह ।

जामित्रोपचयगतः, शीतांशुर्जायवीक्षितः कुरुते ।
 स्त्रीलाभं पापयुतोऽवलोकितो वापि तद्भाराम् ॥ २९ ॥
 दुश्चिन्त्यतनयसप्तम, रिपुलाभगतः शशी विलग्नक्षीत् ।
 गुरुरविसौम्यैर्दृष्टो, विवाहदः स्यात्तथा सौम्याः ॥ ३० ॥
 केन्द्रत्रिकोणगा या, सप्तमभयनं शुभग्रहस्य यदि ।
 तज्जातीयां लभते, पापक्षे विगतरूपां च ॥ ३१ ॥

जामित्रेति । दुश्चिन्त्येति । केन्द्रत्रिकोणेति च । शीताशुचन्द्रमा जामित्रोपचय-
 गत जामित्र सप्तमस्थानं उपचय तृतीयपट्टिकादशदशमानामन्यतमस्थानं तत्र गत
 समवस्थित जीववीक्षितश्च बृहस्पतिना दृष्टः तदा स्त्रीलाभं स्त्रिया प्राप्तिं कुरुते विधत्ते ।
 प्रष्टुरिति शेषः । यदि तत्रगत चन्द्रः पापयुत अशुभग्रहैर्दुष्कः अथवा तैरवलोकितो
 दृष्टस्तदा तद्भाराम् स्त्रिया अलाभं करोतीत्यर्थः । एवमाह वासवानन्दः “धनविक्रमस्तारि-
 लाभकामोपगतोऽञ्जो गुरुवीक्षितः करोति । वनितासितमतोऽन्यभावगोऽर्णो सहित-
 पापसर्गैरलब्धिमस्या” इति । दुश्चिन्त्येति । शशी चन्द्रः विलग्नक्षीत् प्रथमप्रान् दुश्चिन्त्यं
 तृतीयस्थान तनय पंचमस्थानं सप्तमं प्रविद्ध रिपुः पट्टस्थानं लाभमेकादशस्थानं तत्र-
 गतः समवस्थित । गुरुर्बृहस्पति रविः सूर्यः सौम्यो बुधः तैर्दृष्टोऽवलोकितश्चेत्तदा विवा-
 हदः विवाहं पापिग्रहणं ददाति तथा तेन प्रकारेण सौम्या शुभग्रहाः केन्द्रत्रिकोणगा-
 विवाहप्रदा भवन्ति । एवमाह शृणुवशाः “गुरुरविसौम्यैर्दृष्टश्चिन्त्यमदायारिगः शशी
 लग्नात् । भवति च विवाहकर्ता त्रिकोणकेन्द्रेषु वा सौम्या” इति । एतादृशं जीवनापेनापि
 स्पष्टमुक्तं “त्रिकोणकेन्द्रगा गुरुःशुक्रशीतमानव । यदीह लग्नतो भवन्ति वा विवाह-
 फारवा” इति । सप्तमभयनंनिनि । सप्तमभयनं प्रथमलाभसप्तमराशि शुभग्रहस्य भवति
 यदि चेत्तदा तज्जातीयां तस्य सप्तमेशस्य वा जानिर्दृश्यं च तद्ग्रहभते प्राप्नोति ।
 स्त्रीमिति शेषः । चेत्सप्तमस्थाने पापक्षे अग्रुभग्रहस्य राशिसंज्ञिन् भवति तदा विरूपां
 रूपरहितां स्त्रीं लभते । प्रष्टेति शेषः । अर्पाद् यादृशस्य ग्रहस्य राशि सप्तमे तिष्ठति
 तादृशीं स्त्रियं प्राप्नोतीति भावः ।

अधुना गर्भिणीस्त्रीज्ञानं पुनः पुनरीक्षणं चाह ।

पञ्चमलाभोपगतैः, सौम्यैः स्त्रीगर्भिणीति वाच्यं वै ।

जीवरविलग्नचन्द्रा, विपमर्क्षगता नरं कुर्युः ॥ ३२ ॥

समराशिगताः कन्यां, मिश्रोपगते बलाधिकाद्वाच्यम् ।

सौरो विपमर्क्षगतो, लग्नात्पुंजन्मदः प्रोक्तः ॥ ३३ ॥

विपमर्क्षं गुरुशुक्रौ, पलिनौ पुंजन्मदः प्रश्ने ।

गुरुभौमशीतकिरणा, युग्मर्क्षगताः स्त्रियं कुर्युः ॥ ३४ ॥

पञ्चमेति । समराशिगता इति । विपमर्क्ष इति च । सौम्यैः पूर्णचन्द्रनिष्पाप-
बुधगुरुशुक्रैः पञ्चम प्रसिद्ध लाभमेकादशस्थानं तनोपगतं समवस्थितं तदा स्त्री नारी
गर्भिणी गर्भवतीति वाच्यं वक्तव्यम् । जीवो बृहस्पति रवि सूर्य लग्नचन्द्र ते विपम-
र्क्षेषु लग्नात्तृतीयपञ्चमसप्तमनवमेकादशस्थानानां अन्यतमेषु गता समवस्थिता कन्या
पुत्रीं कुर्वन्ति । मिश्रोपगते समविपमराशिस्थिते बलाधिकाद् बलिष्ठग्रहात् वाच्यं
वक्तव्यम् । पुत्र पुत्री वा इति शेष । गुरुसूर्यलग्नचन्द्राणां मध्ये कश्चिद्विपमर्क्षस्थित
कश्चित्समर्क्षस्थितस्तत्र तु यो बली ग्रहस्तस्मात् पुत्र पुत्री वा कथितव्यमित्यर्थः । एव
श्रीमता वासवानन्देनाऽप्युक्तं “रविगुरुलग्नबलानिधयश्चेद्विपमभगा सुतजन्मकरा
स्युः । विदधति ते समगास्तु तनूजा तदनु बलाबलत परिमिश्रैः” इति । सौर इति ।
सौर शनि लग्नाद् विपमर्क्षगतो लग्नात्तृतीयपञ्चमसप्तमनवमेकादशस्थानानामन्यतमे स्थित
श्चेत् तदा पुजन्मद पुत्रजन्म ददातीति प्रोक्तं कथितं । प्रश्नश्चेति शेषः । एतादृश
शुभयशां जप्याह “विपमस्थितोऽर्जुने सुतस्य जन्माऽन्यथाज्ञनायाश्चेति” एव वरा-
हेणाऽप्युक्तं ‘विहाय लग्न विपमर्क्षसंस्थं सौरोऽपि पुजन्मकरो विलग्नः । अन्यथाज्ञ
नायास्त्विति’ । विपमर्क्ष इति । प्रश्ने प्रश्नसमये पलिनौ बलवन्तौ गुरुशुक्रौ बृहस्पति
शुक्रौ विपमर्क्षं लग्नात्तृतीयपञ्चमसप्तमनवमेकादशस्थानानामन्यतमे स्थितौ चेत्तदा पुजन्मदौ
पुत्रजन्मप्रदौ भवत इत्यर्थः । एव गुरुर्बृहस्पति भौम प्रसिद्ध शीतकिरणश्चन्द्र ते
युग्मर्क्षगता लग्नाद् द्वितीयचतुर्थपञ्चाष्टमदशमद्वादशस्थानानामन्यतमेषु गता समवस्थिता-
श्चेत्तदा स्त्रियं कन्यां कुर्युं कुर्वन्तीत्यर्थः । श्रीमता वासवानन्देन बलिगुरुसूर्यौ विपमर्क्षं
पुत्रप्रदौ प्रोक्तौ तच्चेद “जीवादिलौ विपमभयातौ पुत्र विद्याद्यदि बलयुक्तौ । युग्म
र्क्षस्थां बुजवविसोमा कन्यायास्त्युजन्मकरास्ते” इति ।

अधुना ग्रहाणां रसज्ञानपूर्वकं भोजनज्ञानमाह ।

कटुको लवणस्तिको, मिश्रो मधुराम्लकौ कपायश्च ।

सूर्यदितो रसः स्यात्, त्रश्चे बलवाञ्छत्रुष्टयः ॥ ३५ ॥

पदयति यस्तत्काले, लग्नगतस्य ग्रहस्य यः प्रोक्तः ।

स रसः प्रष्टुर्वाच्यो, भोजनकाले त्वयं क्रमादपरः ॥ ३६ ॥

सौम्यर्क्षगतस्य शुभं, पापर्क्षगतस्य नीरसं वाच्यम् ।

विपरीतगतरेत्रे, प्राप्तमपि न भक्षयेत्प्रोक्तम् ॥ ३७ ॥

अधुना ग्रहाणा वर्णज्ञानमाह ।

रक्तौ सूर्यावनिजौ, श्वेतौ शशिभार्गवौ विनिर्दिष्टौ ।

हरितः सौम्यः प्रदिष्टः जीवः पीतः शनिस्तथा कृष्णः ॥ ४९ ॥

रक्ताविति । सूर्यावनिजौ सूर्यभौमौ रक्तौ लोहितौ वर्णौ ज्ञेयौ शशिभार्गवौ चन्द्रगुरु श्वेतौ सितौ विनिर्दिष्टौ कथितौ सौम्यो बुध हरितो दूर्वारहस्य प्रदिष्टः कथित जीवो बृहस्पति पीतः पिङ्गल तथा शनि कृष्ण श्यामो श्वेत इति । उक्त च मुरनवीपके 'रक्तवर्णं पुन प्रोचो धिपण वनकश्रुति । शुक्र पिच्छगम (नील-वान्ति) सौम्यो गौरवान्तिरथोष्णगु । मन्दारारस्य पुष्पेण समश्रुतिरनुष्णगु । कपिरत्यन्तधवल फणी कृष्ण शनिस्त्वथे"ति ।

अधुना ग्रहाणा देहस्वरूपज्ञानमाह ।

चतुरस्रोऽर्कौ भौमो, वृत्तः सुपिरेन्दुरिन्दुजो दीर्घः ।

दीर्घः सुतनुः शुक्रो, जीवः परिवर्तुलो ज्ञेयः ॥ ५० ॥

अतिसूक्ष्मो भृगुतनयो, दीर्घः सुपिरान्तरोऽर्कतनयः स्यात् ।

हृतनष्टादौ प्रश्ने, द्रव्यं सचलाद् ग्रहात्प्रवदेत् ॥ ५१ ॥

चतुरस्र इति । अतिसूक्ष्म इति च । अर्कं सूर्यं चतुरस्रधनुष्योणाह । भौमो वृत्तो वृत्ताकार इन्दुधन्द्र सुपिरो विलाकार इन्दुजो बुधो दीर्घ उच्यते शुक्रो दीर्घ उच्यते सुतनु सुन्दरशरीर । जीवो गुरु परिवर्तुलो वर्तु-लाकारो ज्ञेयो बोध्य । भृगुतनय शुक्रोऽतिसूक्ष्मोऽत्यन्तदृश । अर्कतनय शनि दीर्घ उच्यते सुपिरान्तरदिग्धमध्य स्याद् भवतीति हृतनष्टादौ प्रश्ने सत्रलाद् ग्रहात् वनिष्टग्रहाद् द्रव्यं धनं प्रवदेत् कथयेत् । उक्तं च मुरनवीपके "स्थू इन्दु सित पण्डथतुरलौ पुनोष्णगु । वर्तुली सौम्यधिपणी दीर्घां शनिभुजगमावि"ति ।

अधुना धात्वादिचिन्ताज्ञानमाह ।

मेपालिसंहलग्ने, कुजार्कयुक्ते निरीक्षितेऽथवा ।

धातोश्चिन्तां प्रवदे, युगघटकन्यामृगैर्लग्नेः ॥ ५२ ॥

बुधरविजयुतैर्मूलं, घृपतुलहरिमीनचापकर्कटकैः ॥

चन्द्रगुरुशुक्रयुक्ते, हृष्टेर्जीवो विनिर्देश्यः ॥ ५३ ॥

मेपालीति । बुधरवीति च । मेप प्रसिद्ध अलिर्दृशिन सिंह प्रसिद्ध एपा लगे प्रश्रल्प्रेसति । कुनो भौम अर्कं सूर्यं जाभ्या युक्ते अथवा निरीक्षिते हृष्टेऽपि तदा धातोर्धातुसम्बन्धिनश्चिन्ता स्मृतिं प्रवदेत् कथयेत् । देवज्ञ इति शेष । अथ शब्दोऽनन्तर-वाची । युगो मिथुन घट कुम्भ कन्या प्रसिद्धा मृगो मकर एतैर्लग्ने बुधरविजयुतै-रुंधनानिभ्यां युतैर्युक्तैर्मूलं काष्ठादिक वाच्यमिति शेष । घृपतुले प्रसिद्धे हरि सिंह मीन-प्रसिद्ध चापो धनु कर्कटक कर्ष एभिश्च द्रगुरुशुक्रैर्हृष्टैर्वा जीवो अनुष्यादिक वि-निर्देश्यो कथ्यते इति । अर्थाञ्जीवसम्बन्धिनी चिन्ता कथयेदिति भाव । सा च

मृगजध्वन्वदेव कीर्तितः । शुभखेचरवीक्षितादिभावजुयोगवसरे स्थिरान्बुदौ । लघु-
पुष्परदौ खलेक्षितौ भवगोब्जोऽपि शुनेक्षितोऽम्बुदः । ह्यिकुर्क्षगतौ सितार्कजौ
तनुत प्राण्यपि वृष्टिकारकौ । धनविक्रमरन्ध्रगौ तथा मिहिरात्कामगतावुताञ्चत इति ।
पृथुयशा अप्याह “चन्द्रार्कयो सप्तमगौ सितार्कौ सुवेऽष्टमे वापि तथा विलमात् ।
द्वितीयदुधिक्षयगती तथा च वर्षासु वृष्टिं प्रवेदेषराणाम्” इति । जलराशिगता
इति । सौम्या शुभप्रहा जलराशिगता कर्कमकरकुम्भमीनराशिषु स्थिता अथवा
कष्टकधनसंस्थिता लभद्वितीयचतुर्थसप्तमदशमानि एतेषु स्थिता स्यु अथवा चन्द्रे
चन्द्रमसि उदयगते प्रधत्प्रे स्थिते सति तदा पृच्छासमये प्रधत्काले वृष्टिं वर्षण
वदेत् कथयेत् । प्राधिक इति शेषः । एवमाह पृथुयशा “सौम्या जलराशिस्था
सृतीयधनकेन्द्रगा सितेपज्ञे । चन्द्रे वाऽप्युदयगते जलराशिस्थे वदेद्वर्षे”मिति ।

अधुना धौरज्ञानार्थं मेपादिराशीना हस्वादिसंज्ञानामाह ।

मेपवृषभघटमीना ह्रस्वा नृयुग्मकर्किभकरधनुंषि ।

मध्या हरियुवतितुला,लयः स्मृता लग्ना दीर्घाः ॥ ४७ ॥

मेपवृषभेति । मेप प्रतिद्व वृषभो वृष घट उम्भ गीन प्रतिद्व एते लग्ना
प्रधत्प्रस्थिता ह्रस्वा वामना स्मृता ज्ञेया । नृयुग्मो मियुन कर्क कर्क मकरधनुषी
प्रतिद्वे एते मध्या समा । हरि सिंह युवति कन्या तुंग प्रतिद्वे अर्लिर्बृधिक एते
दीर्घा उवा ज्ञेया लग्ना इति सर्वत्र योज्या । केपाचिन्मते तु मीनराशिर्मध्यमोऽत
उक्त च वैयनाथेन । “ह्रस्वा गोऽपघटा समा मृगवृषुर्वापाण्वकर्काटका दीर्घा
वृधिकवन्वकाहरितुला” इति । कन्याणवर्मणा तु न च ह्रस्व एवोक्त “ह्रस्वातिमिगोऽप
घटा” इत्यादि सुधीभिर्मृश विचिन्त्वम् ।

अधुना मीष्टिकादिप्रश्ने सूर्यादिप्रहतो धात्वारिचिन्ताज्ञानमाह ।

बलिनौ केन्द्रोपगतौ, रविभौमी धातुकारकौ प्रश्ने ।

बुधसौरी मूलकरौ, शशिगुणशुक्राः स्मृता जीवाः ॥ ४८ ॥

बलिनाघिति । यदा प्रश्ने पृच्छाकाले बलिनौ बलवन्तौ रविभौमी सूर्यभौमी
केन्द्रोपगता लभचतुर्थसप्तमदशमानानान्यतमे समवस्थिता तदा धातुकारकौ धातु
कर्त्तरौ ज्ञेयौ बुधभौमी बुधशानी मूलकरौ मूलकारकौ बोध्यौ शशी चन्द्र गुरुर्वहस्पति
शुक्र प्रतिद्व एते जीवा जीवकर्त्तार स्मृता ज्ञेया इति । नन्वत्राचार्येण सूर्यो
धातुकारक उक्त शुक्रो जीवकारक उक्त बुधशानी मूलकरौ उक्ता चन्द्रो जीवकर उक्त ।
एष तु कथमुक्त यतो भुवनदीपके “मन्देन्द्रगभौमा स्तुधांतु सवितृभार्गवौ । मूल
जीवथ सौम्यथ जीवं प्राहुर्महापिय” इति । अत आचार्यपत्रप्रथो सम्मतिरन्योन्य
वैपम्या जाता । अत्र तु वा प्राग्ना या बहूना सम्मतिः सा प्रहणीया । आचार्यसम्मति
रिव वैयनाथादिवैरप्युक्ता सा चेयः “धातुस्वरूपमुचरो बुधारुणी मूलप्रधानं तुहिना-
मकारकौ । जीवां सितार्क्यौ तु विभिधमिन्दुव” इति । अत्रापि चन्द्रो मूलप्रधान उक्त
बुधथ मिध उक्त तेनेहापि विचारणीयविषयमिति ।

अधुना ग्रहाणां वर्णज्ञानमाह ।

रक्तौ सूर्यावनिजौ, श्वेतौ शशिभार्गवौ विनिर्दिष्टौ ।

हरितः सौम्यः प्रदिष्टः जीवः पीतः शनिस्तथा कृष्णः ॥ ४९ ॥

रक्ताविति । सूर्यावनिजौ सूर्यभौमौ रक्तौ लोहितौ वर्णौ ज्ञेयौ शशिभार्गवौ चन्द्रगुणौ श्वेतौ सितौ विनिर्दिष्टौ कथितौ सौम्यो बुध हरितो दूर्वासदृश प्रदिष्टः कथित जीवो बृहस्पति पीत पिङ्गल तथा शनि कृष्ण श्यामो ज्ञेय इति । उच्च च भुवनदीपके 'रक्तवर्णं बुध प्रोक्तो धिपण कनकद्युति । शुरु पिच्छसम (नील-कान्ति) सौम्यो गौरमान्तिरयोष्णगु । मन्दारार्कस्य पुष्पेण समद्युतिरनुष्णगु । कथिरलन्तधवल फणी वृष्ण शनिस्तये"ति ।

अधुना ग्रहाणां देहस्वरूपज्ञानमाह ।

चतुरस्रोऽर्कौ भौमो, वृत्तः सुपिरेन्दुरिन्दुजो दीर्घः ।

दीर्घः सुतनुः शुक्रो, जीवः परिवर्तुलो ज्ञेयः ॥ ५० ॥

अतिसूक्ष्मो भृगुतनयो, दीर्घः सुपिरान्तरोऽर्कतनयः स्यात् ।

हृतनष्टादौ प्रश्ने, द्रव्यं सबलाद् ग्रहात्प्रवदेत् ॥ ५१ ॥

चतुरस्र इति । अतिसूक्ष्म इति च । अर्कं सूर्यं चतुरस्रश्चतुष्कोणात् । भौमो वृत्तो वृत्ताकार इन्दुश्चन्द्र सुपिरो विलाकार इन्दुजो बुधो दीर्घ उच्च शुक्रो दीर्घ उच्च सुतनु सुदरशरीर । जीवो गुरु परिवर्तुलो वर्तु-लाकारो ज्ञेयो बोध्य । भृगुतनय शुक्रोऽतिसूक्ष्मोऽत्यन्तकृश । अर्कतनय शनि दीर्घ उच्च सुपिरान्तररिच्छद्रमध्य स्याद् भवतीति हृतनष्टादौ प्रश्ने सबलाद् ग्रहाद् बलिष्ठग्रहाद् द्रव्यं धनं प्रवदेत् कथयेत् । उच्चश्च भुवनदीपके "स्थूल इन्दु सित पण्डश्चतुरस्रौ बुधोष्णगु । वर्तुलो सौम्यधिपणौ दीर्घौ शनिभुजगमावि"ति ।

अधुना धात्वादिचिन्तान्नानमाह ।

मेपालिसिंहलम्बे, कुजार्कयुक्ते निरीक्षितेऽथवा ।

धातोश्चिन्तां प्रवदे, युगघटकन्यामृगैर्लम्बैः ॥ ५२ ॥

बुधरविजयुतेर्मूलं, वृषतुलहरिमीनचापकर्कटकैः ॥

चन्द्रगुरुशुक्रयुक्ते, हृष्टैर्जीवो विनिर्देश्यः ॥ ५३ ॥

मेपालीति । बुधरवीति च । मेप प्रसिद्ध अलिङ्गिधिक सिंह प्रसिद्ध एषा लम्बे प्रक्षग्नेसति । बुधो भौम अर्कं सूर्यं आभ्या युक्ते अथवा निरीक्षिते हृष्टेऽपि तदा धातोर्धातुसम्बन्धिनाश्चिन्ता स्मृति प्रवदेत् कथयेत् । दैवज्ञ इति शेष । अथ शब्दोऽनतर-वाची । युगो मिथुन घट कुम्भ कन्या प्रसिद्धा मृगो मकर एतैर्लम्बैः बुधरविजयुतै-रुधरानिभ्या युतैर्युक्तेर्मूलं वाष्ठादिक वाच्यमिति शेष । वृषतुले प्रसिद्धे हरि सिद्ध मीन प्रसिद्ध चापो धनु कर्कटक कर्क एभिश्चन्द्रगुरुशुक्रयुक्तेर्हृष्टैर्वा जीवो मनुष्यादिक विनि-र्देश्यो वक्तव्य इति । अर्थाज्जीवसम्बन्धिनी चिन्ता कथयेदिति भाव । सा च धीमता

पृथुयशसा तु प्रकारान्तरेणोक्ता । “स्वाशे विलभे यदि वा त्रिकोणे स्वांशस्थित पश्यति धातु-
चिन्ताम् । पराशकस्यश्च करोति जीव मूल परंशोपगत पराराम्” । “धातुमूल जीवमित्यो-
जराशौ युग्मे विद्यादेतदेव प्रतीपम् । लभे योऽशास्तद् क्रमाद् गण्य एवं सन्नेपोऽयं विस्वरा-
सात्प्रमेदा” इति । “कुमारिका बालशरी बुधश्च श्रद्धा शनिः सूर्यगुरु प्रसूताम् । स्त्री
वर्कशा भौमसिती विधत् एव वय स्यात्पुरुषेषु चैवम् । आत्मसम लग्नगतेर्घाता सह-
जस्थिने सुत सुतरे । माता वा भगिनी वा चतुर्थे शत्रुगे शत्रु । भार्या सप्तमस-
स्थेनवमे धर्माश्रितो गुरदंशमे । स्वांशपतिमिदंशत्रुषु तथैव वाच्य बलयुतेषु । चरलमे
चरभागे मध्याद् भ्रष्टे प्रवासिचिन्ता स्यात् । भ्रष्ट सप्तमभवनात् पुनर्निश्चतो यदि न
वकी”ति । भुवनवीपके तु धातुचिन्ताज्ञान विशेषतयोक्त च । “शुके चन्द्रे (लग्नगते)
भवेद्रौप्य बुधे स्वर्गमुदाहृतम् । शुरौ रत्नयुत हेम सूर्ये मीकिवमुच्यते । भौमे त्रपु शनौ
लोह राहवस्थीति कीर्तयेत् । धातोर्विनिश्चये ज्ञाते विशेषोऽस्मादुदाहृत” इति ।

अधुना चौरज्ञानमाह ।

स्थिरलग्ने स्थिरभागे, वर्गोत्तमकांशके हृतं द्रव्यम् ।

आत्मीयेनेति घटेचरराशौ परजनेन हृतम् ॥ ५४ ॥

स्थिरलग्न इति । स्थिरा शृपसिंहवृश्चिकुम्भा एतेषामन्यतमे, लग्ने प्रथलमे
अथवा शस्यकस्यचिदाशे स्थिरभागे स्थिरनवाशके वर्तमाने अथवा लग्नगतस्य यस्य
वस्यचिदाशेवर्गोत्तमकांशके वर्तमाने “वर्गोत्तमधरश्रद्धादिषु पूर्वमध्य-
पर्यन्तगा शुभपग नवभागसशा ” इत्यनेन वर्गोत्तमलक्षण ज्ञेयम् । हृतमिति । हृत
द्रव्य धन तदात्मीयेन स्वकीयेनैव केनचिच्चोरितमिति वदेत् वचयेत् । दैवज्ञ इति शेषः ।
चेत्प्रथलमे चरराशौ मेपककृतुलामकराणामन्यतमे राशौ वर्तमाने तदा तु परजनेन पर-
कीयेनैव केनचिद्धृत चोरित ज्ञेयमिति । एव पृथुपद्म अप्याह “स्थितोदये स्थिराशे वा
वर्गोत्तमगतेऽपि वा । स्थित तत्रैव तद्रव्य स्वकीयेनैव चोरित”मिति ॥

अधुना स्थानज्ञान तस्करस्य जातिरूपज्ञान माह ।

द्विशरीरे लग्नगते, श्रद्धनिकटनिवासिना च हृतम् ।

स्थिरराशौ तत्रस्थं, चरराशौ निर्गतं घटिर्भवनात् ॥ ५५ ॥

द्विशरीरे श्रद्धबाधे, भूमिगत विनिर्देशेद् द्रव्यम् ।

लग्नस्वामिसमानं जाति रूपं च तस्करस्य घटेत् ॥ ५६ ॥

द्विशरीरे लग्नगत इति । द्विशरीरे श्रद्धबाध इति च । द्विशरीरा सिधुनकन्या
धनुर्माना एतेषामन्यतमे लग्नगते प्रथलमस्थिते तदा श्रद्धनिकटनिवासिना श्रद्ध स्वश्रद्ध
तस्य निकटे समीपे निवासी स्थितस्तेनैव केनचिच्चोरितम् । घटव्यमिति शेषः । यदि
प्रथलमे स्थिरराशौ वर्तमाने तदा तद् द्रव्य तत्रस्थ तस्मिन्नेव स्थाने स्थितमिति वाच्यम् ।
यदि चरराशौ वर्तमाने लग्ने तदा तु भवनात् स्वश्रद्धात् बहिर्गत बाह्यस्थानचलित वक्त-
व्यमिति । चेत् प्रथलमे द्विशरीरे द्विस्वभावराशौ वर्तमाने तदा तु द्रव्य धन श्रद्धबाधे

स्रष्टस्य वहि भूमिगत पृथिव्यां स्थितं विनिर्दिशेत् कथयेदिति । श्रीमान् पृथुयशास्तु
प्रकारान्तरेणाह “आदिमध्यावसानेषु द्वेष्याणेषु विलम्बत । द्वारदेशे तथा मध्ये गृहा-
न्ने च वदेद्भनमि”ति । उच्यते । लग्नस्वामिसमान लग्न प्रथमलग्न तस्य य स्वामी अधिप
तत्समान तत्सदृश तस्करस्य चौरस्य जाती रूप्य च वदेत् कथयेत् । अर्थात् प्रथमलग्नस्य
स्वामिनो या जानिर्यद्रूप यद्रथ तत्सदृश तस्करस्यापि वाच्यमिति भावः ।

अधुना लग्नालम्बान् दिग्ज्ञान चौरस्यत्याजान् चाह ।

पूर्णशरीरश्चन्द्रो, लग्नोपगतः शुभग्रहो वा स्यात् ।

सौम्यावलोकितं वा, भवनं शीर्षोदये लग्ने ॥ ५७ ॥

- लाभगतैर्वा सौम्यै, राश्वेव धनस्य विनिर्दिशेत्तुच्छिम् ।

लग्नाद् द्वितीयभवने, तृतीयके वा शुभग्रहयुक्ते ॥ ५८ ॥

प्रष्टा लग्नते वित्तं, सौम्यैर्वन्वस्तपष्टदशमगतैः ।

केन्द्रस्थैर्दिग्वाच्या ग्रहैर्विलम्बादसंभवे वाऽन ॥ ५९ ॥

पूर्णशरीर इति । लाभगतैरिति । प्रष्टेति च । पूर्णशरीर परिपूर्णमण्डलश्चन्द्र
लग्नोपगत लग्ने समवस्थित अथवा शुभग्रहो लग्नस्य अथवा भवन लग्न सौम्यै शुभग्रहै-
रवलोकित दृष्ट अथवा शीर्षोदये लग्ने वर्तमाने । ‘कन्यातुलायुगमघटालिसिंहा शीर्षो-
दयास्या” इति शीर्षोदयलग्नानुत्पत्तानि । अथवा सौम्यै शुभग्रहै लाभगत प्रथमलग्ना
देकादशस्थानस्थितं तदाशु शीघ्रमेव धनस्य द्रव्यस्य चोरितस्य नष्टस्य वा लब्धि प्राप्ति
विनिर्दिशेत् कथयेत् । लग्नात् प्रथमलग्नात् द्वितीयभवने द्वितीयस्थाने अथवा तृतीयके
तृतीयस्थाने शुभग्रहै पूर्णचन्द्रनिष्पापवृत्तगुरुशुभैर्युक्ते सहिते अथवा सौम्यै शुभग्रहै
बुधतुर्थ अस्त सप्तम पष्टदशमौ प्रसिद्धौ क्षेपामन्यतमेषु गते समवस्थितं प्रष्टा
प्रथकर्ता वित्त धन लग्नते प्राप्नोति । केन्द्रस्थैर्ग्रहैर्दिग् दिशा वाच्या वक्ष्य्या । अर्थाद्
व्यादिग्रहाणा मध्ये य कथिद् ग्रह लग्नचतुर्थसप्तमदशमानामन्यतमे स्थाने स्थितस्तस्य
या दिक् तस्या चोरित धन गत वदेदिति भावः । “प्राच्यादित सूर्यसितारराहुशनीन्दु-
विदेवपुरोधसश्चे”ति ग्रहाणा दिशा उक्ता । विलम्बादिति । असंभवे केन्द्रे ग्रहासंभवे
विलम्बात्प्रथमलग्नाद् दिग्वाच्येति । “प्राची च याम्या त्वथ पथिमोत्तरा त्रिभेषत” इति
राशीना दिशा उक्ता आचार्यकथनमिव पृथुयशा अप्याह । “पूर्ण शरीर लग्नगत शुभो
वा शीर्षोदये सौम्यनिरीक्षितश्च । नष्टस्य लाभ वुरुते तदाशु लाभोपयातो बलवान्
च्युत्तमश्च । दिग्वाच्या केन्द्रगतैरसंभवे वा वदेद्विलम्बार्थात् । मध्याक्ष्युतैर्विलम्बान्नवाशकै-
र्योजना वाच्या । अशकाज्ज्ञायते द्रव्य द्वेष्याणस्तस्करा स्मृता । राशिम्य कालदिग्देशा
विषयोज्ञातिश्च लग्नपादि”ति ।

अधुना गर्भाधानहृत्तनशादी प्रथे कालज्ञानमाह ।

उदयोपगतो राशिः, स्तद्धितीकृत्य लिसिका गुणयेत् ।

छायाह्रलैः पृथक्स्था, हत्वा मुनिभिस्तया शेषः ॥ ६० ॥

पृथुयशसा तु प्रकारान्तरेणोक्ता । “खांशे विलभे यदि वा त्रिकोणे खांशस्थितः परवति धातु-
चिन्ताम् । परांशकस्थश्च करोति जीवं मूलं परांशोपगतः परांशम्” । “धातुमूलं जीवमेलो-
जराशौ युग्मे विद्यादितदेव प्रतीपम् । लभे योऽद्यस्त्वत् क्रमाद् गन्तु एवं संज्ञेयोऽयं विलरा-
त्तत्प्रमेदा” इति । “कुमारिकां बालशशी बुधश्च वृद्धां शनिः स्वर्गुरु प्रवृत्ताम् । स्त्री
वर्षशा भौमसितौ विधत्त एवं वयः स्यात्पुरुषेषु चैवम् । आत्मसमं लग्नगतेर्भ्रता सह-
जास्थिते सुतः सुतर्गैः । माता वा भगिनी वा चतुर्थगैः शत्रुगैः शत्रुः । भार्या सप्तमर्ष-
स्थंनवमे धर्माश्रितो गुरुदशमे । स्वाशपतिभिन्नशत्रुषु तथैव वाच्यं बलयुतेषु । चरलभे
चरलभे मप्याद् भ्रष्टे प्रवत्तिचिन्ता स्यात् । भ्रष्टः सप्तमभवनात् पुनर्निवृत्तो यदि न
वकी”ति । भुवनदीपके तु धातुचिन्ताज्ञानं विशेषतयोक्तं च । “शुके चन्द्रे (लग्नगते)
भवेदौष्यं बुधे स्वर्णमुदाहृतम् । गुरौ रजयुतं हेम सूर्ये मीकिकमुच्यते । भौमे प्रपु धनौ
लोहं राहावस्थीति कीर्त्तयेत् । धातोर्विनिश्चये ज्ञाते विशेषोऽस्मादुदाहृत” इति ।

अधुना चौरज्ञानमाह ।

स्थिरलग्ने स्थिरभागे, वर्गोत्तमकांशके हृतं द्रव्यम् ।

आत्मीयेनेति वदेच्चरराशौ परजनेन हृतम् ॥ ५४ ॥

स्थिरलग्न इति । स्थिरा गृपसिद्धृथिक्कुम्भा एतेषामन्यतमे, लग्ने प्रथम्ये
अथवा यस्यकस्यचिद्राशे. स्थिरभागे स्थिरनवाशके वर्तमाने अथवा लग्नगतस्य यस्य
कस्यचिद्राशेवर्गोत्तमकांशके वर्गोत्तमनवांशे वर्तमाने “वर्गोत्तमधरगृहादिषु पूर्वमन्त्र-
पर्यन्तगा शुभफला नवभागसत्ता.” इत्यनेन वर्गोत्तमलक्षणं ज्ञेयम् । इतिमिति । इत्वं
द्रव्यं धनं तदात्मीयेन स्वकीयेनैव केनचिच्चोरितमिति वदेत् वचयेत् । दैवज्ञ इति शेषः ।
चेत्प्रथम्ये चरराशौ मेपवर्कतुलामकराणामन्यतमे राशौ वर्तमाने तदा तु परजनेन पर-
कीयेनैव केनचिद्धृतं चोरितं ज्ञेयमिति । एवं पृथुयश अस्याह “स्थिरौदये स्थिराशे
वर्गोत्तमगतेऽपि वा । स्थितं तत्रैव तद्रव्यं स्वकीयेनैव चोरित”मिति ॥

अधुना स्थानज्ञानं तत्परस्य जातिरूपज्ञानं चाह ।

द्विशरीरे लग्नगते, गृहनिषट्निवासिना च हृतम् ।

स्थिरराशौ तत्रस्थं, चरराशौ निर्गतं घट्टिर्भवनात् ॥ ५५ ॥

द्विशरीरे गृह्याद्ये, भूमिगतं विनिर्दिशेद् द्रव्यम् ।

लग्नस्वामिसमानं जातिं रूपं च तस्करस्य घदेत् ॥ ५६ ॥

द्विशरीरे लग्नगत इति । द्विशरीरे गृह्याद्ये इति च । द्विशरीरा मिथुनकन्वा-
भनुमीना एतेषामन्यतमे लग्नगते प्रथमलग्नस्थिते तदा गृहनिषट्निवासिना गृहं स्वर्णं
तस्य निषटे समीपे निवासी स्थितस्तेनैव केनचिच्चोरितम् । वक्तव्यमिति शेषः । यदि
प्रथम्ये स्थिरराशौ वर्तमाने तदा तद् द्रव्यं तत्रस्थं तस्मिन्नेव स्थाने स्थितमिति वाच्यम् ।
यदि चरराशौ वर्तमाने लग्ने तदा तु भवनात् स्वगृहात् बहिर्गतं गृहस्थानचलितं वक्त-
व्यमिति । चेत् प्रथम्ये द्विशरीरे द्विस्वभावराशौ वर्तमाने तदा तु द्रव्यं धनं गृह्याद्ये

स्रष्टस्य बहि भूमिगत पृथिव्या स्थितं विनिर्दिशेत् कथयेदिति । श्रीमान् पृथुयशास्तु प्रक्षारान्तरेणाह “आदिमप्यावसानेषु द्रेष्कार्णेषु विलमत । द्वारदेशे तथा मध्ये गृहान्ते च वदेन्नमि”ति । लभेति । लग्नस्वामिसमान लग्न प्रथमलभ तस्य य स्वामी अपिप तत्समान तत्सदृश तत्स्वरस्य चौरस्य जाती रूप च वदेत् कथयेत् । अर्थात् प्रथमलभस्य स्वामिनो या जातिर्यद्रूप यद्व्यथ तत्सदृश तत्स्वरस्यापि वाच्यमिति भाव ।

अधुना राभालाभज्ञान दिग्ज्ञान चौरसख्याज्ञान चाह ।

पूर्णशरीरश्चन्द्रो, लग्नोपगतः शुभग्रहो वा स्यात् ।

सौम्यावलोकितं वा, भवनं शीर्षोदये लग्ने ॥ ५७ ॥

- लाभगतैर्वा सौम्यै, राश्वेव धनस्य विनिर्दिशेद्दुग्धिम् ।

लग्नाद् द्वितीयभवने, तृतीयके वा शुभग्रहैर्युक्ते ॥ ५८ ॥

प्रष्टा लभते वित्त, सौम्यैर्वन्ध्वस्तपष्टदशमगतैः ।

केन्द्रस्थैर्दिग्वाच्या ग्रहैर्विलग्नादसभवे वाऽन ॥ ५९ ॥

पूर्णशरीर इति । लाभगतैरिति । प्रष्टेति च । पूर्णशरीर परिपूर्णमण्डलश्चन्द्रोपगत लग्ने समवस्थित अथवा शुभग्रहो लग्नस्य अथवा भवन लग्न सौम्यै शुभग्रहै-
वलोकित दृष्ट अथवा शीर्षोदये लग्ने वर्तमाने । कन्यातुलायुग्मघटालिसिंहा शीर्षो
श्याख्या” इति शीर्षोदयलग्नान्युक्तानि । अथवा सौम्यै शुभग्रहै लाभगतै प्रथमलग्ना
दकादशस्थानस्थितै तदाशु शीर्षमेव धनस्य द्रव्यस्य चोरितस्य नष्टस्य वा लब्धि प्राप्तिं
विनिर्दिशेत् कथयेत् । लग्नात् प्रथमलग्नात् द्वितीयभवने द्वितीयस्थाने अथवा तृतीयके
तृतीयस्थाने शुभग्रहै पूर्णचन्द्रनिष्पापबुधगुरुशुक्रैर्युक्ते सहिते अथवा सौम्यै शुभग्रहै
शुधतुर्य अल्ल सप्तम पष्टदशमौ प्रसिद्धौ तेषामन्यतमेषु गतै समवस्थितै प्रष्टा
प्रथकर्ता वित्त धन लभते प्राप्नोति । केन्द्रस्थैर्ग्रहैर्दिग् दिशा वाच्या वक्तव्या । अर्थाद्
श्यादिग्रहाणा मध्ये य कधिद् ग्रह लग्नचतुर्थसप्तमदशमानामन्यतमे स्थाने स्थितस्तस्य
सा दिक् तस्या चोरित धन गत वदेदिति भाव । ‘प्राच्यादित सूर्यसितारराहुशानीन्दु
विदेवपुरोधसश्चे”ति ग्रहाणा दिशा उक्ता । विलग्नादिति । असभवे केन्द्रे ग्रहासभवे
विलग्नात्प्रथमलग्नाद् दिग्वाच्येति । “प्राची च याम्या त्वय पश्चिमोत्तरा त्रिर्मेपत” इति
राशिना दिशा उक्ता आचार्यकथनमिष पृथुयशा अप्याह । ‘पूर्ण शशी लग्नगत शुभो
वा शीर्षोदये सौम्यनिरीक्षितश्च । नष्टस्य लाभ कुरुते तदाशु लाभोपयातो बल्वान्
च्युभय । दिग्वाच्या केन्द्रगतैरसभवे वा वदेद्विलग्रहात् । मप्याह्युतैविग्मानवाशकै
राजिना वाच्या । अशकाज्जायते द्रव्य द्रेष्कार्णस्तस्वरा स्पृता । राशिभ्य कालदिग्देशा
नयोज्ञातिश्च लग्नपादि ति ।

अधुना गर्भाधानहृतनष्टादौ प्रश्ने कालज्ञानमाह ।

उदयोपगतो राशि, स्तल्लिप्तीकृत्य लिप्तिका गुणयेत् ।

छायाद्गुलैः पृथक्स्था, हृत्या मुनिभिस्तथा शेषः ॥ ६० ॥

ब्रह्मगुणकारो ज्ञेयो, दैवविदा पंचविंशतिः सैका ।
 मनवो गोऽष्टौ त्रितयं, भवाश्च सूर्यादितो ज्ञेयाः ॥ ६१ ॥
 गुणयित्वैवं प्राग्बद्, शुभस्य शेषे भवेदुदयः ।
 कार्यस्याप्तिः प्रष्टु, वैकल्या नेतरैर्भवति ॥ ६२ ॥
 गुणकारैक्यविभक्तः, कार्यः सूर्यादिगुणकसंशुद्धः ।
 यस्य न शुद्ध्यति वर्गो, ज्ञेयस्तद्वर्गः कालः ॥ ६३ ॥
 आरदिवाकरशेषे, दिवसाः पक्षाश्च भृगुशशिनोः ।
 शुभं वशेषे मासा, ऋतवः सौम्ये शनैश्चरेऽब्दाः स्युः ॥ ६४ ॥
 आधानेऽर्थप्राप्तौ, गमनागमने पराजये विजये ।
 रिपुनाशे वा कालं, पृच्छायां निश्चितं ब्रूयात् ॥ ६५ ॥

उदयोपगत इति । ब्रह्मगुणेति । गुणयित्वेति । गुणकारैक्येति । आरेति । आधा-
 नेति च । उदयो लग्न तस्मिन् उपगत समवस्थितो यो राशिस्तस्य लिप्तीकृत्य कर्त्तृकूल
 अर्थात्लग्नतराशि विहाय शेषाशादीना कला कार्या इति भाव । लिप्तिवा कला छाया
 कुलैरभीष्टकाले द्वादशाङ्गुलशङ्कोर्या अङ्गुलात्मकच्छाया तथा गुणयेत् हन्यत् । ततस्ते पृथ
 क्स्था कार्या । एकत्र मुनिभि सप्तभिर्हत्वा भक्त्वा शेष शेषतुल्य दैवविदा ज्योति ।
 विंदा ब्रह्मगुणकार ग्रहाणा वक्ष्यमाणो यो गुणकार च ज्ञेयो बोध्य । अर्थाच्छेषपरिमि
 तब्रह्मस्य यो वक्ष्यमाणगुणकार स एव गुणाको ज्ञेय इत्यर्थ । अथ पथ प्रसिद्धा सैका
 विंशतिरेकविंशति मनवधनुर्दश गावो नव अष्टौ प्रसिद्धा त्रितय नय भवा एकादश
 एते सूर्यादित सूर्यादीना गुणकारा ज्ञेया बोध्या । तेन शेषपरिमितब्रह्मस्य गुणकारेण
 तान् पृथक्स्थानवान् गुणयेत् तत पृथक् स्थाप्या एकत्र एव प्राग्बत् सप्तभिर्हत्वाविभक्त्य
 चेच्छेषे शुभस्य शुभब्रह्मस्य उदयो भवेत् । अर्थात्सप्तभिर्भक्ते शेषतुल्ये शुभब्रह्मस्य सख्या
 भवति चेत्तदा स शुभोदयो ज्ञेय इति भाव । शुभोदयत्वात् प्रष्टु प्रश्नकर्तु कार्यक
 वाञ्छितप्रश्नस्य आप्तिर्लब्धिर्वाक्यव्या कथितव्या । इतरै पापब्रह्मोदयेर्न भवति । प्रष्टु
 कार्यप्राप्तिरिति शेष । ततस्ते पृथक्स्था अवा गुणकाराणा यदैक्य तेन विभक्ता
 विहता यच्छेष तथावद्भि सूर्यादिग्रहाणां प्रोक्तगुणवै संशुद्ध्यते तावद्भि शोधित वा-
 र्थम् । यस्य ब्रह्मस्य वर्गो गुणकारो न शुद्ध्यति संशुद्धो न भवति चेत्तदा तस्य शुद्धब्रह्मस्य
 वर्गं वर्गे प्राप्त काल समय । वक्तव्य इति शेष । आरो भगल दिवाकर सूर्य
 तच्छेषे दिवसा दिनानि समयावधिर्ज्ञेय । भृगु शुक्र शशी चन्द्र तयो शेषे पक्षा
 शेषतुल्यपक्षे कार्यस्य प्राप्तिर्भविष्यति । गुरुशुद्धस्पतिस्त्वस्मिन्नवशेषे मासा सौम्ये ऋतव
 शनैश्चरे शनौ अब्दा वर्षाणि ज्ञेयानि । आधाने गर्भाधाने अर्थप्राप्तौ धनलब्ध्या गमने
 यात्राया आगमने प्रवासिनो यात्रानिहृत्तौ पराजये रणभंगे विजये रणे प्राप्तश्रीलां रिपु
 नाशे शत्रूणां मरणे पृच्छायां प्रश्नसमये काठ समय निश्चित निश्चयपूर्वकं ब्रूयात्

अथोदाहरणम् । पौषकृष्णप्रतिपदि १ तत्रेष्टषटिकादि १० तत्समये प्रक्षलम्
१११६।८।३४ धनुरकंगताशा १४ द्वादशाहलक्षकोरिष्टच्छाया १४ स्पष्टलक्षस्य राशि
हायाशाना कला जाता ९६८ एता लक्षघटिका छायाशुलैश्चतुर्दशभि १४ गुणिते जाता
३५५२ एतेका स्थानद्वये स्थाप्या १३५५२ एकस्था सप्ततटे शेष ७ तस्य सख्याया
सप्त शनिस्तस्य गुणका एकादश ११ एभिर्युणिता द्विष्टा अत्रा जाता १४९०७२ एते
शानद्वये स्थाप्या १४९०७२ एकत्र तेषा सप्तभिर्भागे शेष ७ तदङ्गप्रमाणेन सूर्यादित
निस्तस्मादशुभग्रहत्वादभीष्टकार्यस्य हानिर्वाच्येति । ततो द्विष्टा १४९०७२ एतेपा
हगुणवारैक्य ७१ मेकसप्ततिभक्ते लब्ध २९९ लब्धस्य प्रयोजन नास्त्यत्र तस्माच्छे-
मेव प्राह्य शेष ४३ शेषे त्रिचत्वारिंशन्मिते शने क्षेपा एकादशा ११ पास्य शेष ३३
पुनरस्मिन् द्वात्रिंशन्मितेशेपे ३२ रवे क्षेपा पचा ५ पास्य शेष २७ पुनरस्मिन् सप्त-
त्रिंशत्मिते शेषे २७ चन्द्रस्य क्षेपा एकविंशति २१ मपास्य शेष ६ पुनरस्मिन् पष्मिंते
पे अग्रे भौमस्य क्षेपा चतुर्दश १४ न शुद्ध्यन्ति तस्मादन भौमोऽवशिष्टस्वस्माद्
भौमशेषे रहिताङ्गुणतुल्यदिनात्मक कालो वाच्य । पङ्क्तिर्दिनैश्चिन्तितकार्यस्य हानिर्भ-
वेत्यतीति । अत्र ग्रहाणां पूर्वाक्षा ये गुणकारास्त एव क्षेपा बोध्या इति ।

अधुना रात्रौ तथा बहुप्रश्ने लक्षणानमाह ।

अकचरतपयशवर्गा, रविकुजसितसौम्यजीवसौराणाम् ।

चन्द्रस्य च निर्दिष्टा, प्रश्ने प्रथमोद्भवैर्वर्णैः ॥ ६६ ॥

ज्ञात्वा तस्माल्लक्षणं, प्राज्ञः शुभाशुभं वदेत्प्रष्टुः ।

वर्गादिमध्यमान्त्यै, वर्णैः प्रश्नोद्भवैर्विषमम् ॥ ६७ ॥

रात्रौ लक्षणं प्रवदे, च्छेषैर्युग्मं कुजक्षजीवानाम् ।

सितरविजयोश्च नैवं, रविशशिनोरेकराशित्वात् ॥ ६८ ॥

तस्मात्प्राग्वत्प्रवदे, त्पृच्छासमये शुभाशुभं सर्वम् ।

कालस्य च विज्ञान, मेतच्चिन्त्यं बहुप्रश्ने ॥ ६९ ॥

अकचटेति । ज्ञात्वेति । रात्राविति । तस्मादिति च । अर्कं कर्कं चर्कं
पुर्णं तवर्णं पवर्णं यवर्णं शवर्णं एतेऽष्टौ वर्गाः क्रमत रवि सूर्यं कुनो भौम सित
गुरु सौम्यो बुध जीवो गुरु सौर शनि चन्द्र प्रसिद्ध शशी चन्द्र तेषा निर्दिष्टा
प्रथिता । एव पक्षसप्तलामप्युक्तं “काद्यास्तु वर्गा कुपशुकसौम्यजीवार्कजाना क्रमश
। श्रेष्ठा । रवेरकारात् क्रमश स्वरा स्युर्वर्णाष्टक यादिकशीतरश्मेदि”ति । प्रश्न इति ।
प्रश्ने प्रश्नसमये प्रथमोद्भवैर्वर्णैः प्रश्नकर्तृणां मुखाणि सप्तानि नामानि तेषा ये प्रथमा
ज्ञाया वर्णा अक्षराणि तैर्लेभ मेपादि ज्ञात्वा बुद्ध्या तस्माल्लक्षात् शुभाशुभ शुभफलम-
शुभफल च प्रष्टु प्रश्नकर्तु वदेत्कथयेत् । वर्गाणां अकारादीना आदि प्रथम मध्यमो
मध्य अन्त्योऽन्तिम तैर्वर्णैरश्नैः । किंभूते प्रश्नोद्भवैः प्रश्नसमये प्रष्टुमुखानि सप्ता-
नि । रात्रौ निशि विषमम् लभ मेपनिधुनसिद्धगुलाधुन कुमानामन्यतम प्रवदेत्कथयेत् ।

शेषं वर्णाणां द्वितीयचतुर्थवर्णे शुभं समं वृषकर्मकन्याहृदिकमकरमीनानामन्यतरं
 लभ्यते । कदेत्याह । यदा प्रभ्रक्तुर्मुखनिस्सृत प्रथमो वर्णं बुधो भौम शो बुध,
 जीवो गुरु तेषां तित पुन रविः शनि तयोश्च मध्ये यस्य कस्यचिदुष्कवर्गसम्बन्धी
 भवति चेत्तदा स वर्णा विपरीतो भवति तदा तस्य ग्रहस्य यो विपरीतश्चिह्नदेव लभ्यते यदि
 स च समसंख्याकस्तस्य यं समराशिस्तदेव प्रथमसमये लभ्यते । एवमेतादृशं रवि,
 सूर्यं शशी चन्द्रं तयोर्न स्यात् कस्मादेवराशित्वात् तयोरेकैवराशित्वात् भवति ।
 यदि प्रहृत्मुखनिस्सृत प्रथमो वर्णं तयोर्मध्ये यस्य कस्यचिद् वर्गसंबन्धी भवति चेत्तदा
 तस्योक्तराशिः तस्मिन् काले लभ्यते वाच्यमिति । तस्माद्ज्ञातव्यं प्रात् पृच्छासमये सर्वं
 समस्तं शुभाशुभं शुभफलभगुणफलं वा प्राप्नुवत् पूर्वोक्तवत् प्रवेदितव्यमेव । देवज्ञ इति
 शेषः । कदेत्याह । बहुप्रभ्र प्रभ्रवाहुत्ये एतत् कायस्य समयस्य विज्ञानं विशेषज्ञानं
 चिन्त्यं स्पष्टमिति ।

शुभान् ग्रन्थकर्त्ता पयैर्नकेन प्रथमुपसहारयति ।

भट्टोत्पलेन शिष्याऽनुकम्पयालोच्य सर्वशास्त्राणि ।

आर्यासप्तत्येदं प्रश्नज्ञानं समासतो रचितम् ॥ ७० ॥

भट्टोत्पलेनेति । उत्पलाख्येन भट्टेन शिष्येभ्यश्चात्रेभ्यः अनुकम्पया दयया सर्वं
 शास्त्राणि समस्तज्योतिःसम्बन्धिशास्त्राणि आलोच्य दृष्ट्वा इदमेतत्प्रश्नज्ञानं आर्या
 छन्दसां सप्तत्या समासतः क्रमतः रचितं प्रकटीकृतमित्यर्थः ।

गङ्गाया दक्षिणे भागे देशे वै गङ्गपालके ।

राण्डग्रामे सुदक्षिणे भारद्वाजकुले ह्यभूत् ॥ १ ॥

कलिरामो द्विवश्रेष्ठस्तस्मात्पिता सुताख्यः ।

तेषां मध्ये कनिष्ठो यः ख्यातिरामामिषस्ततः ॥ २ ॥

विप्रपत्नी रघुवरो दयालुः सर्वधर्मवित् ।

तद्धर्मपत्नी कीर्त्याख्या तस्या जाताख्यः सुता ॥ ३ ॥

ज्येष्ठो मुकुन्दरामाख्यो गुरोधर्मीप्रसादतः ।

लब्धविद्यास्त्रिमां टीकामार्यायायाथ सप्तते ॥ ४ ॥

चक्रऽख्यगाकभू १९७४ तुल्ये वल्लरे च सहस्राके ।

भासे पक्षेऽङ्किते षष्ठ्यां गुरादेया समापिता ॥ ५ ॥ धीशुभमस्तु ।

इति श्रीगङ्गवालदेशस्थं डॉ. गण्डलान्तर्गतं खण्डग्रामनिवासि षष्ठेऽध्यायं

वशावतस धीमत्पण्डित रघुवरदत्तशर्मात्मज

धीमुकुन्दरामविरचिताऽऽशुभोपदीक्षा

समाप्तिमगमदीति ।